د پښتو اشتقاقونه
او
ترکیبونه

مؤلف

صدیق ا لله ربښتین

دویم چاپ 1383 ل

د پښتو

اشتقاقونه او ترکیبونه

لیکونکی:

صدیق الله "ربښتین"

لومړی چاپ 1326 ل

دویم چاپ 1383 ل

د پښتو ټولنې له خوا

پښتو ټولنه د خپلو خپرونو په سلسله کې د ښاغلي فاضل پښتون صدیق الله خان رښتین دا کتور او علمي اثر په ډېره مینه لوستونکو ته وړاندې کوي او ښاغلي رښتین ته پر تبریك ویلو برسېره د پښتو ژبې او پښتون قوم د نور زیات خدمت توفیق غواړي.

عبدالروف بېنوا

د پښتو ټولنې عمومي مدیر

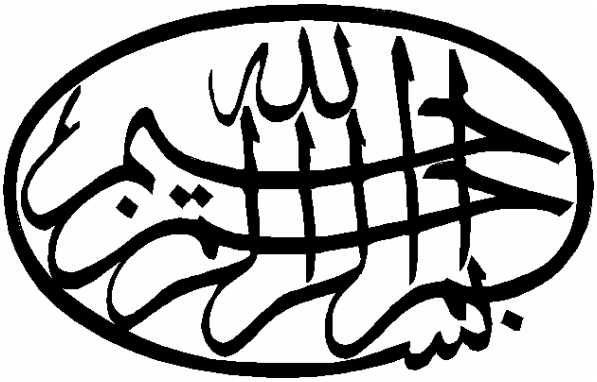

کتاب پېژندنه :

د کتاب نوم :-	د پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه
لیکوال :-	لوی استاد پوهاند صدیق الله رشتین
مهتمم :-	پوهندوی ډاکټر زرغونه (د لوی استاد علامه پوهاند رشتین د څېړنو ادبي ټولنه)
چاپ او خپرونکی :-	د ساپي د پښتو څېړنو او پراخیتا مرکز
کمپوز او ډیزائن :-	د ساپي د پښتو څېړنو او پراخیتا مرکز فلیټ نمبر 314، دریم پوړ، ګل حاجي پلازه یونیورسټي روډ پېښور
لومړی چاپ :-	1326 ل (پښتو ټولنه)
دویم چاپ :-	1383 ل، 2004م

د دې کتاب د مضمونونو فهرست

شماره	مضمون	مخ
1	د پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه (دویم چاپ)	الف
2	د پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه	بې
3	اعتذاز	تې
4	تقریظونه	ثې
5	لومړنۍ خبرې	1
6	د ژبو رغونه	5
7	د کلماتو ډولونه	6
8	د کلمو لفظي قسمونه	8
9	د لغاتو معنوي قسمونه	9
10	د لغاتو او معنا ترمنځ مناسبت	12
11	د لغاتو لفظي تغیرونه	15
12	د کلماتو په جوړونه کښې د نومونو درجه	18
13	د کلماتو د جوړولو صورتونه او قسمونه	20
14	اشتقاق او ترکیب	27
15	د کلماتو په اشتقاق کښې ځینې قاعدې	29
16	د پښتو د کلماتو جوړونه	31
17	لومړۍ برخه - اشتقاقونه	31

18	د نومونو اشتقاق او جوړونه	33
19	فاعلي او نسبتي لاحقې	33
20	ظرفي لاحقې	44
21	د ښارونو او ځایو د نومونو لاحقې	48
22	تصغیري لاحقې	49
23	د اسم صوت لاحقې	52
شماره	مضمون	مخ
24	مصدري لاحقې	**53**
25	د حاصل مصدر پسینه توري	60
26	د آلې د نوم لاحقې	65
27	د صفاتو جوړونه	66
28	د نسبتي صفاتو لاحقې	68
29	د فعلي صفاتو لاحقې	83
30	د مجردو وصفونو لاحقې	88
31	د افعالو اشتقاق	94
32	د افعالو د ا شتقاق پسینه او سرینه	96
33	دوهمه برخه – ترکیبونه	99
34	د سرینه علامو په واسطه د کلمو جوړونه	99
35	د مصدر او فعل جوړولو سابقې	104
36	له مستقلو الفاظو څخه د کلمو جوړونه	105
37	مرکب نومونه	106
38	غیر فعلي نومونه	106
39	د فعلي نومونو ترکیب	112
40	مرکب حاصل مصدرونه	114
41	مرکب صفتونه	115

42	مرکب فعلونه	118
43	حالیه افعال	118
44	ماضیه افعال	121
45	مرکب قیود او ادوات	124
46	مرکب عددونه او ضمیرونه	126
27	د الفاظو تکرار	127
28	د الفاظو تکرار د تاکید دپاره	127
29	د الفاظو تکرار د یوې معنا دپاره	129
شماره	مضمون	مخ
30	د کلماتو د ترکیب لفظي او معنوي حالتونه	130
31	د مؤلف نور آثار	136

یادونه : په دې کتاب کښې تقریباً ټولې (**217**) لاحقې او (**35**) سابقې راغلي دي. د نومونو لاحقې (**106**) او په دې ډول دي.

فاعلي او نسبتي **32**، ظرفي لاحقې **26**، تصغیري **14**، د اسم صوت **4**، مصدري- حاصل مصدر **24**، د اسم آلې **3**، د صفاتو لاحقې **104** او دا دي :

د نسبتي صفاتو لاحقې **70**، د فعلي صفاتو **9**، د مجردو اوصافو لاحقې **25**، د افعالو لاحقې 7 دي.

"د پښتو اشتقاقونه ا و ترکیبونه"

دویم ځل چاپ

پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه د پښتو ژبې د زده کړې په برخه کې هغه علمي او غني اثر دی، چې ارواښاد پوهاند صدیق الله رښتین لیکلی او د وخت د پښتو ټولنې د خپرونو په لړ کې په **1326** هـ.ش کال د کابل په عمومي مطبعه کې چاپ شویدی.

څنګه، چې دغه ګټور اثر لـه یـوې خـوا د پښتـو ژبـې لـه مینـه والـو او څېړونکو سره د خپلې ملي ژبې په څېړنـه او زده کولـو کـې زیاتـه مرسـته کـولی شـي او لـه بلې خـوا دا کتـاب ډېـر پخـوا چـاپ شـوی دی او اوس نایاب دی، نو لـه دې امله د پښتـو ژبـې او ادب د پوهنځیـو محصلین او محققین له زیاتو ستونزو سره مخامخ دي.

"د سـاپي د پښتـو څېړنـو او پراختیـا مرکـز" د دغـه مرکـز د مؤسـس او د پښتو او پښتونولۍ د خدمتګار محتـرم امـام الـدین سـاپي پـه لارښوونـه

دغه ګټور کتاب د ستر پښتون محمد ګل مومند بابا د څلویښتم تلین په ویاړ، چې د نړیوال سیمینار په ترڅ کې د روان کال د اسد په (27) نېټه د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز له خوا لمانځل کېږي. د پوهنتون محصلینو، څېړونکو او مستشرقینو د استفادې لپاره خپروو.
مونږ دا خپل ویاړ بولو، چې د لوی استاد پوهاند رښتین دغه ګټور علمي اثر په داسې وخت کې خپروو، چې د لوی پښتون مومند بابا د سیمینار د لمانځلو په درشل کې یو. هیله من یو، چې د دغه ستر پښتون او د پښتو د لوی خدمتګار د نړیوال سیمینار په مناسبت نور کتابونه هم خپاره او د ده سپېڅلي روح ته یې ډالۍ کړو.

عبدالرؤف "قتیل" خوږیانی
د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز مشرکتونکی

د پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه

دا ګټور او علمي اثر په ژبپوهنه کې د لغت پوهنې په برخه کې خورا ارزښت ناك اثر بلل کېږي، په خاصه توګه په پښتو ژبه کې لومړنی ابتکاري ژبنی اثر دی، چې د کورنیو او بهرنیو ختیځپوهانو، ژبپوهانو او څېړونکو پاملرنه یې ځانته رااړولې ده او د پښتو ژبې د لغاتو د جوړښت او رغاونې په باب یو قوي او معتبر ماخذ ګڼل کېږي.

معلومه خبره ده، چې د یوې ژبې د لغاتو پلټل او څېړل او د هغې د جوړښتونو معنوي او لفظي ځانګړتیا او ښیګڼو رابرسېره کول ډېر کړاوون او ماغزه ویلي کول غواړي، خو سره د دې ټولو ستونزو، د دې کار تاداو اېښودل او په دې لاره کې لومړی ګام اخېستل د قدر او ستاینې وړ کار دی.

د دغه علمي کار په ارزښت هغه څوك پوهېږي، چې د دې لیاري له لوړو ژورو څخه خبر وي. د دې کتاب د اهمیت او ارزښت په برخه کې ډېرو ژبپوهانو، ادیبانو ځانګړې نظریې څرګندې کړي دي او د دې اثر علمي ارزښت یې ښودلی دی.

اروابنماد پوهاند ډاکټر محمد رحیم الهام د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د ژبپوهنې غښتلی استاد، د اروابنماد لوی استاد علامه پوهاند رشتین د دریم تلین په یاد غونډه کې د نومورې د نورو آثارو د یادولو په ترڅ کې دغه اثر یو شهکار بللی او د بیا چاپولو سپارښتنه او ټینګار یې کړی وۀ، ځکه دغه کتاب اوس نه پیدا کېږي، ولې چې دا کتاب ډېر پخوا لیکل شوی او اوه پنځوس کاله مخکې چاپ شوی و. چاپي نسخې یې نه مینډل کېږي. د څېړونکو اړتیا ورته ډېره ده.

بلـه د يـادولو وړ خبـره دا ده، چې (پښتـو اشـتقاقونه او ترکيبونـه) د کابل پوهنتـون د ژبـو او ادبيـاتو د پـوهنځي پښتـو څانګه کـې د تعليمـي نصاب په کريکولم کې شامل و يعنې د لغت پوهنې درسي کتاب و، چې لـوی اسـتاد اروابـاد پوهانـد رشـتين پخپلـه د دغـه مـضمون تـدريس هـم کاوه.

بل اساسي ټکی چې دلته يې يادونه ضروري ده، هغـه د نـوي عـصر د غوښتنـو او ايجـاداتو لـه بهيـر سـره سـم پـه ژبـه کـې هـم د نويـو لغـاتو (نيولوګيزمونو) اړتيا ده، چې په دې توګه دا کتاب لـه ښـاغليو ليکوالـو او څېړونکو سره د پښتو ژبې د نويو لغاتو پـه جوړونـه رغاونـه او کارونـه کې د بنيادي ماخذ په توګه مرسته کوي.

څنګه چې اوس د دغـه علمـي اثر بيـا چاپـدلو تـه اړتيـا ډېـره ليدلـه کېږي، نو د لوی استاد علامه پوهاند رشتين د څېړنو ادبي ټولنې په دې موقع وغوښتل چې د اروابـاد لوی استاد علامـه پوهانـد رشـتين د پـنځم تلين په مناسبت دغه قيمتي اثر بيا چاپ او په يـاد غونډه کـې يـې مينـه والو ته ډالۍ کړي.

همدارنګه په دويم ځل چاپ کې د مينه والو او څېړونکو د اسـتفادې له پاره د لوی استاد د نـورو نويـو آثارو فهرست هم په پـای کـې وړانـدې شوی دی.

د دې کتـاب د چـاپولو پـه پروسـه کـې "د سـاپې د پښتـو څېړنـو او پراختيا مرکز" د خپلې ملي پاليسۍ له مخې پوره پوره مرسته کړې ده او کتاب د دې مرکز په مالي لګښت چاپ شو.

پـه دې توګـه دوی تـه کـورودانی وايـو او پـه دغـه لاره کـې د لازيـاتو بريالـيتوبونو په هيله

پوهندوی ډاکټر زرغونه – رشتین. زیور
د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي
د پښتو څانګې د ژبپوهنې استاده
1383 ل

اعتذار

لکه څنګه چې هر یو کار په اول کښې نیمګړی او ناقص وي، زما دا کتاب به هم نیمګړتیا او تېرو تنو څخه خالي نه وي.

ټول ژبنی او په تېره د کلماتو د راویستنې او نښلونې بحثونه زیاته پلټنه، څېړنه او پوره پوهه غواړي. زه په خپله بې وسۍ او کمزورۍ داده یم، او کوم شی چې زما دا بې وسي او کمزوري زیاتوي؛ هغه د پښتو ژبې اصلي نیمګړتیا او د کتابونو او آثارونشتوالی دی. مګر سره د دې، د دې کار لومړی تادو اینبوول او په دې برخه کښې ړومبی ګام اخیستل د ویاړنې او خوښۍ سبب بولم.

دا کتاب هر څه چې وي ښه وي که نا ښه، نیمګړی وی که پوره، لاکن، بیا هم کېدی شي چې د پښتو ژبې د اشتقاق او ترکیب په برخه کښی د نورو ځلمیانو او پلټونکو د پاره یوه لارښوونه شي، او په ځینو وختو کښی ورځنې د شونتیې او لیت کار واخلي.

باور وکړئ چې په دې کتاب کښې ما دومره کړاو او زحمت ویستلی دی چې د سر ماغزه یې را له خوټکولي دي. د دې زیار او کړاو اندازه یوازې هغه چا ته معلومیدای شي، چې د دې لیارې له لوړو ژورو او کندو کپرو څخه خبر وي.

دا کتاب تقریباً زما د نهولسو کالو د پلټون او څېړنې محصول دی. چې نن د کتاب په شکل د پښتو مینانو ته وړاندې کیږي.

که څه هم اصل کتاب په **1324** کال کښې کښل شوی ؤ ، مګر وروسته پکښې ان د چاپېدو تر وخته پورې نور معلومات زیات شوي دي.

سره د دې هم امید لرم چې پښتانه پوهان به زما تېروتنو ته په ښې سترګه وګوري او د خپلې پوهې په مرسته به زماخطا وې سمې کاندي. په دې کتاب کښې چې له کوم ځایه اخیستنه شوې ده په دننه کتاب کښې ځای په ځای حواله ورکړ شوې ده، له دې کبله مو ماخذونه جلا ونه ښودل.

صدیق الله رشتین
د مطبوعاتو په ریاست کښې
د نشریاتو د لومړۍ څانګې مدیر

تقريظونه

دا کتاب چې ځينو پښتنو پوهانو د ټاکلو په وخت کښې ليدلی و. نو خپلی نظر يې په وروسته ډول ښکاره کړي دي. مونږ دا تقريظونه خالي د دې د پاره خپروو چې دا را ته يو نوی شی ښکاري او په حقيقت کښې د يو نوې ور پرانيتنه ده:

1- دا کتاب ما وليد ، د مؤلف زحمت د قدر وړدی. په دې سلسله کښې يې ښه او کافي معلومات ټول کړي او په يو ښه ترتيب يې تدوين کړي دي. البته چې په جزئياتو کښې مې زيات غورو نکړی شو چې صحت او نه صحت يې پوره معلوم شي.

(شمس الدين مجروح)

2- دا کتاب د پښتو په ګرامري مسايلو بحث کوي او د ژبې په باب کښې ښه مفيد معلومات لري. کتاب مفيد او د چاپولو وړ دی، که څه هم ځينی مسايل به يې اتفاقي نه وي او هر څوك به پکښې بېله رايه ولري مګر دا د ښاغلي مؤلف ګناه نه ده بلکې د موضوع اقتضا ده چې د يوې ژبې ګرامر ليکل په لومړيو مرحلو کښې همدغسې وي او تقريباً ظنی بلل کيږي.

د پښتو په ګرامري حصه کښې ښاغلي رشتين ډېره موده غور او فکر کړی دی او په دې باب کښې دښه صلاحيت خاوند دی.

)

ګ

ل

پ
ا
چ
ا

ا
ل
ف
ت
)
.

3- د پښتو اشتقاقونو کتاب مې ولید ، یو ښه کتاب دی. د ښاغلي رشتین د څو کالو د تتبع او پلټنې نتیجه ده چې په دې لار کښې یې کړی دی.

(عبدالروف بېنوا

لومړنۍ خبرې

کله چې د قدرت اراده په دې وشي چې یو قام وینښ او د لوړتیا په لارو روان کاندي نو ړومبی په هغو کښې د بیداری یو غیر شعوري حرکت پیدا کړي چې دا حرکت وروسته بیا قوي او مخ په زیاتېدو شي.

د یو قام د ویښېدو مثال هم لکه د یو ویده سړي دی چې لومړی پکښې لږ لږ حرکت پیدا شي او بیا وروسته پوره بیدار او وینښ شي.

مګر د یو قام بیداري او ویښتوب هله قوي او پوخ وي چې پر ادبي بیداری باندې بناوي– ادبي نهضت او ویښتوب د ټولو نهضتونو تادو او اساس دی – دا نهضت داسې مثال لري لکه د روح چې په یو کالبوت کښې وپوکلی شي او هغه ته نوی ژوند ورکاندي. هر ملت او هره جامعه چې بیداریږي نو لومړی پکښې د ادب او ژبې نهضت را پیدا کیږي.

که چېرې دغه نهضت یې قوي او په صحیحو اصولو وي نو نورې سیاسي او اجتماعي بیداری یې هم په برخه کیږي او که نه – نو دغه

حرکت او بیداري بیا په خوب او چوپتیا بدلیږي. دغه د ادبي نهضت دوري ته د ویښتوب او رنساس دوره وایي.

دا دوره په هر چا راځي او هر څوك ترېنه ګټه اخستلای شي، مګر هله چې بیدار او ویښ وي او د ژوندانه په ډګر کښې په همت، مړانه، عزم او اراده پښې او لاس وخوځوي. د یورپ دا موجوده ترقی او لویې کامیابی لکه چې ګورو د "رنساس" د دورې له وخته شروع شوي دي. د دغې دورې لومړی تادو او اساس هم ادبي نهضت او بیداري وه. ولې تر څو چې د یو قام ادب نوی او ژوندی نشي نو تر هغې پورې په هغه قام کښې نوی روح را پیدا کېدل ګران او مشکل دی. دلته زه د نورو قامونو د بیداری تاریخ نه بیا نوم بلکې غواړم چې د پښتنو بیداری ته څه نه څه اشاره وکړم.

دا معلومه ده چې پښتانه له ډېر پخوا څخه د بیداری په لاړو روان شوي دي او له قدیم څخه یې په مرکزي آسیا کښې د خپلې پادشاهی "واکمنی" تورې او حکومت نامه څرګنده ساتلې ده، زما نه به هیڅکله د غیاث الدین غوري، شهاب الدین غوري، سلطان بهلول لودي، شیر شاه سوري، حاجي میرویس، احمد شاه بابا، تیمور شاه او داسې نورو پښتنو بادشاهانو نومونه او کار نامې هېرې نکړای شي، مګر دومره خبره ده چې د دې سیاسي بیدار یو په نسبت یې ادبي بیداري کمزورې وه، یعنی څومره چې لازم وو په هغه اندازه یې دې خواته فکر نه دی راګرځولی، همدا وجه ده چې کله نا کله یې په سیاسي ژوندون کښې هم کمزوري راغلي ده او د واکمنی واګې تر د نورو لاس ته ورغلي دي.

لکه چې د مخه مو وویل د ژبې او ادب بیداري د هر قام د لوړتیا د پاره یو ضروري او لازمي رکن ګڼل کیږي. دا منو چې د پخوانو سوریانو او بیا د غوریانو پښتنو په وخت کښې لږو ډېر ادبي نهضت پیدا شوی وۀ. او بیا وروسته د هوتکو او سدو زو د پاچاهانو په عصر کښې هم د پښتو د ژوندانه رڼا موجوده وه مګر خبره دا ده چې دا رڼا په قوي او پرله پسې صورت هیڅکله نه ده پاته شوې؛ نو ځکه تر اوسه د پښتنو په علمي او ادبي خوا کښې ډېرې نیمګړتیاوې موجودې وې.

مګر له ښه مرغه چې دغه نیمګړتیاوې هم اوس پوره کیدونکي دي ځکه چې له څو کالو څخه په پښتنو کښې یو قوي علمي او ادبي نهضت پیدا شوی دی. د دې ادبي نهضت تاریخ غالباً له (**1300**ه) را په دې خوا دی مګر زیات قوت یې د (**1350**ه) نه وروسته موندلی دی. په دې وخت کښې د افغانستان یو تدبیري او پوه پاچا اعلیحضرت محمد نادر شاه دغې نیمګړی تیا ته متوجه شو او د پښتو ژبې د ژوندانه او نوي نهضت تیږه یې کیښوده چې دغه نهضت تر اوسه پورې په ښه صورت جاري او روان دی.

دا ښکاره ده چې د ژبې او ادب لوړتیا د یو قام او ملت په لوړوالي کښې پوره تاثیر او اغیزه لري او د یو ملت د سیاسي ژوند د پاره علمي او ادبي ژوند هم حتمي او لازمي شی دی. د ژبې ژوند او لوړتیا دا ده چې هغه ژبه یوه علمي او ادبي ژبه شي، په ټولو خلکو کښې عاموالی پیدا کړي او د خپل قام ټول احتیاجات پوره کاندي. اکثرا پوهان وایي چې د ژبې یووالی او لوړتیا د ملت د لوړتیا او یووالي د پاره یوه لویه

وسیله ده. نو څوك چې د ملت د لوړوالي او درناوي آرزو من وي، باید چې د خپلې ژبې د لوړتیا او ترقۍ په لار کښې هم پوره زیار وباسي او خپله ژبه د هر قسم مطالبو د ځایېدلو او بیا نولو د پاره تیاره او لایقه کاندي.

دا یقینی ده چې د چا ژبه ناقصه او نیمګړې وي هغه له علم څخه هم فایده نشي اخستلای او نه هغه په خپله ژبه کښې علمي موضوعات بیانولای شي ځکه چې الفاظ او عبارات د معانیو او مطالبو لوښی او ظرفونه دي. لومړی باید لوښی وسیع اوارت کړای شي او وروسته پکښې بیا یو شی واچولی شي. دا وجه ده چې زه د پښتو ژبې د خدمت په لار کښې د پښتو ګرامري، لغوي، اشتقاقي او داسې نور خدمتونه وړاندې بولم او همیشه غواړم چې په دې برخه کښې یو څه خدمت وکړم.

له دې نه مخکښې مې هم په دې لړۍ کښې ځینی ګرامري کتابونه او نور لیکلي دي او اوس غواړم چې د پښتو د اشتقاقاتو او ترکیباتو په باره کښې یو څه ولیکم خو لومړی غواړم چې د ژبو عمومي تشکیل او رغاونې په خو او شا کښې لږو ډېرو غږیږم.

د ژبو رغونه

د ژبو پوهان د يوې ژبې د تشکيل، ساختمان او رغاونې د معلومولو او ښودلو د پاره د دې وروسته شيانو څېړنه ضرور بولي:

1- هغه آوازونه چې الفاظ او کلمات ور څخه جوړ شوی وي چې هغه بيا پر اصلي او امدادي آوازونو وېشل کيږي، اصلي آوازونو ته په پښتو کښې "بی غږه توري" او امدادي آوازونو ته "غږيز توري" وايو. اصلي توري په پښتو کښې دا دي: (ب، پ، ت، ټ، ج، چ، خ، ځ[1]، څ، د، ډ، ر، ړ، ز، ژ، ږ، س، ش، ښ، غ، ك، ګ، ل، م، ن، ڼ).

او امدادي توري دادي : (ا، و، ه، ی) نو په دغه حساب د پښتو ټول مفرد آوازونه (**30**) دي، په بل عبارت د پښتو الفبا له (**30**) تورو څخه مرکبه ده او د پښتو ټول الفاظ او کلمات هم له دغو غږونو او تورو څخه جوړ شوي دي.

2- هغه شکلونه دي چې دغه آوازونه په ليك کښی وښيي، يعنی د تورو او غږونو تحريري اشکال لکه چې وړاندې مو وليکل.

3- د مخصوصو اصولو لاندې د حروفو تبديل او تغير.

---

(1) **د دې توري آواز پخوانی او نسبت (ز) نه ثقيل دی، ليکن دا شکل نوی پيدا شوی دی. پخوا (څ) وء د (خ) په صورت هم ليکل شوی دی. م ر دا موجوده شکل غوره او بی التباسه دی.**

4- د کلمو او الفاظو تشکیل او جوړول.

په مجمل طور سره د یوې ژبې د رغاونې او تشکیل په بحث کښې غټ، غټ ټکي دغه وو چې بیان شول، مګر د جزئیاتو په لحاظ د دې بحث لمن ډېره اوږده او لویه ده. مونږ په دې کتاب کښې غواړو چې په (4) ماده یعنی د پښتو ژبې د کلماتو په تشکیل کښې څېړنه وکړو، ځکه چې همدا برخه یې مهمه او ضروري ده. لکه چې ښکاره او ثابته ده په هره ژبه کښې له مفردو آوازونو څخه کلمات جوړیږي او د کلماتو له یو ځای کولو او ترکیب څخه عبارات او جملې لاس ته راځي. جملې او عبارتونه د یو بل د پوهولو راپوهولو ذریعه او وسیله ده چې په دې واسطه خلك یو بل ته خپل فکرونه او مقصدونه ښکاره کوي. دغه جملې او عبارات که چېرې په تلفظ او وینا کښې استعمال شي تقریري ژبه او که چېرې ولیکل شي تحریري ژبه بلل کیږي. مقصد دا دی چې ژبه د عباراتو او جملو د استعمال نوم دی او عبارات او جملې د کلمو او الفاظو له ترکیب څخه جوړیږي نو په دې لحاظ د کلماتو د جوړښت او پېژندنې بحث د ژبې په بحثونو کښې یو ضروري او حتمي بحث دی.

د کلماتو ډولونه

هغه لفظ چې د یوې معنا د ښکاره کولو د پاره له خولې څخه وځي کلمه بلل کیږي چې په پښتو کښې ورته "ویی" وایو. مونږ د یو بل د پوهولو را پوهولو او مطلب ښکاره کولو د پاره د کلمو او الفاظو له یو ځای کولو څخه کار اخلو نو ځکه زمونږ په خبرو او جملو کښې ډېرې

کلمې استعمالیږي، دغو کلمو ته د ګرامر په اصطلاح د کلام اجزاء یا د کلمو قسمونه وایي. په پښتو کښې د کلمو قسمونه دا دي:

اسم – ضمیر – صفت – **فعل**- قیود – ادات

1- اسم هغه کلمه ده چې پر یوه پوره او ځانله معنا دلالت کوي او زمانه ترې نه معلومیږي. په بل عبارت اسم هغه کلمه ده چې د یو شي، یا یو کیفیت نوم وي لکه سړی، لرګی، وږه او داسې نور.

2- ضمیر: هغه کلمه چې د اسم په عوض استعمالیږي ضمیر باله شي لکه "زه، ته، دی" او داسې نور مثلاً په دې جمله کښې (دی راغی) " دی" د سلیم پر ځای استعمال شوی دی.

3- صفت : صفت هغې کلمې ته وایي چې د یو اسم حالت او څه رنګوالی بیانوي. په بل عبارت د یو ذات پر یو وصف باندې دلالت کوي لکه "تور، پوه" چې په دې جملو کښې (دا تور قلم زما دی– سلیم پوه سړی دی_ د قلم او سړی یو حالت او وصف بیانوي.

4- فعل: فعل هغه کلمه ده چې پر یوه کار او کړو دلالت کوي او زمانه او وخت ترې هم معلومیږي لکه (ځي، ځي به، ولاړ) اوله کلمه په موجوده زمانه او دوهمه کلمه په آینده زمانه درېمه کلمه په تېره زمانه کښې د تللو په فعل دلالت کوي.

5- قید: هغه کلمه چې دا سم، فعل او صفت سره د معنا د مقیدولو د پاره استعمالیږي قید بلل کیږي. لکه چې په دې جملو کښې (نا څاپه راغی – بیا ژر ولاړ) " ناڅاپه او ژر" د فعل قیود دي.

له غر څخه غرګۍ (کوه بچه)　　له جارو څخه جارو ګۍ

له شادو څخه شادوګۍ　　له جولا څخه جولاګۍ (عنکبوت)

2- (کۍ، کې) دا نښکی د اسماوً به آخر کښې د ورو شیانو د نومو جوړولو د پاره استعمالیږي او کله د اسم او لاحقې د اتصال د پاره (و) هم راوړل کیږي لکه:

له ډنډ څخه ډنډکی = ډنډوکی [1]　　له جال څخه جالکی

له پنډ څخه پنډکی = پنډوکی　　له چاړه څخه چړوکۍ

له کټ څخه کټکی　　له درې څخه درۍ

3- (تی، تې) د اعلامې هم د نومو په پای کې دوړاندې مقصد د پاره را وړل کیږي لکه:

له منګي څخه منګوتی　　له کټوی څخه کټوتی

له چرګ څخه چرګوتی　　له شکرې څخه شکروتی

له مشر څخه مشروتی

4- (ړی، ړې) دا توری هم د اشیاو یعنی د ذات د نومو په آخر کښې د کوچنیو نومو د جوړښت د پاره راځی لکه:

له کندو څخه کندوړی　　له بچی څخه بچوړی

له کدو څخه کدوړی　　له کب څخه کبوړی

له دیګ څخه دیګوړی　　له کوزې څخه کوزه ړۍ

له تمبې څخه تمبه ړۍ (تمبړۍ)

---

(1) دا خبره یاد لرل پکار دی چې په ټولو تصغیري نومو کښې کله کله د نوم او لاحقې تر منځ یو (و) هم راوړل کیږي او کله د اولې کلمې (ی) په (و) بدلیږي.

5- (ری) دا لاحقه هم د ځینو نومو په آخر کښې راغلې ده لکه:

له مړك څخه مړ کوری　　له خیټې څخه خیټوری

له چاتې څخه چاټوری　　له څوخکی څخه څوخکوری

(نولهٔ آفتاوه) .

له ګډ څه ګډوری　　له ټیك څخه ټیکوری.

6- (ګوټی، ګوټې) دا کلمې چې له (ګی، ټی_ څخه مرکبې معلومیږي؛ د کوچنیونومو د جوړونې د پاره د نورو نومو په آخر کښی راوړل کیږي لکه:

له جام څخه جام ګوټی　　له بیاتي څخه بیاتي ګوټې

له تختې څخه تخته ګوټې

7- (ګوړی) دا لاحقه له (ګی، ړی) څخه مرکبه ښکاري او د وړاندې مقصد د پاره استعمالیږي لکه:

له انار څخه انار ګوړی (اننګوړی)　　له وز څخه وز ګوړی

له چرګ څخه چرګوړی[1]

8- (نګړی) دا هم یوه تصغیري لاحقه ده چې د ځینو نومو او صفاتو په آخر کښې راغلې ده لکه:

له پیشو څخه پیشو نګړی　　له خوار څخه خوارنګړی

له بلی څخه[2] بلونګړی　　له تور څخه تور نګړی

له بچی څخه بچونګړی.

---

(1) په دی مثال کښې یو (ګ) د تکرار په وجه غورځیږي.

(2) بلي په اردو پیشو ته وایي.

9- (ی،ې) دا توری د تصغیري نومو د جوړولو د پاره د هغونومو په پای کښې راځي چې په (ك، ګ) مختوم وي لکه:
له ټوپك څخه ټوپکی، له ښانك څخه ښانکی، له ستړك څخه ستړکی، له پرتوګ څخه پرتوګی.

تبصره: په پښتو کښې ځینی نورې تصغیري لاحقې هم شته خو ډېر مثالونه نه لري او دادي:

10- (چکی) لکه له غل څخه غلچکی.

11- (څکی) لکه له نری څخه نروڅکی،

12- (کنډی) لکه له پیش څخه پیش کنډی.

13- (چی) لکه له دیګ څخه دیګچی.

14- (چه) دا لاحقه د فارسی لاحقه ده مګر په پښتو کښې هم یو څو مثالونه لري لکه: ډولچه، تاخچه، نیمچه.

د اسم صوت لاحقې

د صوت نومونه په پښتو کښې پر دوه ډوله دي: یو قسم یې بسیط نومونه دي چې هغه لاحقې نه لري لکه: ډز، ګړز، ټس، چغ، ترنګ، کړنګ، شرنګ او نور، او بل قسم یې اشتقاقي او جوړ شوي نومونه دي چې هغه له بسیطو اصواتو څخه د لاحقو په لګولو جوړیږي.

اشتقاقي اصوات (غږونه) د زياتو او ډېرو آوازونو د حکايت په غرض استعاليږي او د کثرت او مبالغې ښودلو په غرض راځي چې بيان يې په وروسته ډول دی:

1- (کی) دا لاحقه د دوه حرفي صوت په آخر کښې راځي لکه: پشکی، کشکی، بڼکی، شرکی، پرکی او نور [1]

2- (هار) دا نښکه د هر ډول اصواتو په آخر کښی را وړل کيږي لکه: غپهار- ډبهار- خرپهار- درزهار- ترنګهار- کړنګهار او نور.

3- (**1**) دا علامه غالباً د هغه دوه حرفی اصواتو په آخر کښی چې اول حرف يې زور ولري او د درې حرفي او څلور حرفي اصواتو په پای کښې استعماليږي.

لکه:ټسا، غپا، ډزا، خرپا، غربا، ګړزا، دربا، شرنګا، غړمبا، ترنګا، کړنګا او نور.

4- (ی) دا توری غالبا د درې حرفي او څلور حرفي اصواتو په آخر کښی راځي لکه: خرپی، دربی، غربی، ګړزی، غړمبی، شرنګی، کړنګی او نور.

مصدري لاحقې (پسينه توري)

مصدر په پښتو کښی هغې کلمې ته وايي چې د فعل او کار نوم وي او زمانه ترې نه معلوميږي په همدې وجه مصدرته ((فعلي نوم)) هم ويل کيږي. د مصدر د جوړولو او اشتقاق دپاره په پښتو کښی ځينی علامې او نښکې شته چې دا دي وروسته بيانيږي:

---

(1) دا رقم اصوات د قندهار د خوا اصطلاح ده نور پښتانه يې نه استعمالوي.

1- (ل) [1] دا لاحقه د ځينو کلمو په آخر کښې د مصدر د جوړولو د پاره پيوستيږي چې دا دوه مصدرو نه ((لام والا)) مصدرونه بولي. مګر په پښتو کښې د لام وا لا مصدرونو زياته برخه اصلي او وضعي مصدرونه دی او کوم اصل او ماخذ نه لري او يا مونږ ته نه معلوميږي. لکه: شړل، کتل، ساتل او داسې نور. او بله برخه لام والا مصدرونه اشتقاقي دي چې له بلې کلمې څخه ماخوذ بلل کيږي. دا راز مصدرونه څومره چې تر اوسه معلوم شوي دي دا وروسته مثالونه او صورتونه لري:

الف :- هغه دي چې د شيانو او ذاتي نومو څخه جوړيږي لکه:

له کسي څخه کسل	له غوږ څخه نغوړل	د دې دوو مصدرو په اول کې يو "ن" هم زيات شوي دي.
له بوڼ څخه بوڼل	له غړی څخه نغرل	
له داړې څخه داړل	له وت (شګاف) څخه وتل	
له پسول څخه پسولل	له داغ څخه داغل	
له ګانې څخه ګانړل		

په دې دوو ځينې نور مثالونه هم شته چې په هغو کښې د اشتقاق مشابهت ليدل کيږي لکه (تلی، تلل، ځنی ځنډل (بافتن چارپائی)، ليمه – ليدل، خولـه – خوړل) دغسې (نغوتل) چې د تحريك او اشارې معنا ورکوي؛ ښايي چې له (ګوتې) څخه ماخوذوي ځکه چې اشارت په ګوته کيږي او د ((غ، ګ)) تبديل په پښتو کښې عام دی.

ب :- هغه مصدرونه دي چې له اصواتو څخه جوړيږي لکه:

---

(1) په سنسکريت کښې (ن) د مصدر علامه ده لکه پرې ور تن (پرې وتل) ندن (نارړل) هر کله چې (ن) او (ل) هميشه يو پر بل باندې اوړی له دې کبله (ل) په پښتو کښې د مصدر يوه قديمي لاحقه بللی شو.

له غپ څخه غپل له وه څخه وهل[1]

له ټوخ څخه ټوخل له توك څخه توكل

له ترپ څخه ترپلل

له چوپ څخه چوپل له پوك څخه پوكل

ښايي چې دا مصدرونه په اصل كښې پوكل، توكل وي او بيا وروسته مخفف شوی وي.

ج :- هغه مصدرونه دي چې له صفاتو څخه جوړ شوی وي لكه:

له مل څخه ملل له مړ څخه مړل

له رونړ څخه رونړل له ټګ څخه ټګل،

د :- په پښتو كښې ځينې داسې لام والا مصدرونه هم شته چې اول جزء يې فعلي نوم وي او ځانله د يو فعلي كيفيت او حالت په معنا استعماليږي. په داسې مصدرونو كښې د اصل معلومول څه قدر اشتباه لري او په يقين نه معلوميږي چې مثلاً لوټل له (لوټ) څخه اخستل شوی دی او كه نه خبره بالعكس ده.

مګر سره د دې زما په خيال په دغه ډول نومونو كښې كوم چې بسيط وي او لاحقه نه لري هغه د مصدر ماخذ بللی شو او كوم چې بسيط نه وي او لاحقه لري؛ هغه به غالباً له دغې مفردې كلمې څخه ماخوذ او مشتق وي. د دې قسم مصدرونو مثالونه وروسته ښودل كيږي لكه:

---

(1) ښايی چې په اول ضرب كښی به چا له خولی نه (وه) ايستلې وي نو پس له هغه به ددغه فعل د پاره وهل اينبود شوی وي.

ویی، ویل / ویاړ، ویاړل / څار، څارل / یرغل، یرغالل / لوټ، لوټل، وښ، وښل / یون، یونل / ګوټ، ګوټل / دانګ، دانګل / زغم، زغمل / شمېر، شمېرل / چېړ، چېړل / زبېښ، زبېښل / لید ، لیدل / اخېړ، اخېړل / تپوس، تپوسل / تول ، تلل / بول=قول ، بوللل.

2- (ول) دا هم یوه مصدري لاحقه ده او د نورو کلماتو په آخر کښې د مصدرونو د جوړولو دپاره راوړل کیږي. دې قسم مصدرونو ته (ول والا) مصدرونه وایي. په دې قسم مصدرونو کښی ځینې داسې مصدرونه شته چې اصلي رنګ لري او له کومې بلې کلمې څخه ماخوذ نه معلومیږي لکه (پرزول- ګرزول- پړسول) لاکن د ول والا مصدرونو زیاته برخه مشتقې دي او ضرور یو اصل او ماخذ لري دا رقم ول والا مصدرونه په پښتو کښې نسبتاً ډېر دي او په وروسته ډول یې د جوړېدو صورتونه او د نمونې په څېر یو څو مثالونه ښودل غواړو.

الف :- لومړی صورت یې دا دی چې د اشیاو یعنې د لیدونکو شیانو د نومو په آخر کښې (ول) راځي او ول والا مصدرونه ترې جوړیږي لکه:

له رمنځ څخه رمنځول	له باد څخه بادول
له میخ څخه میخول	له بار څخه بارول
له ګام څخه ګامول	له ځای څخه ځایول
له ګز څخه ګزول	له لویشت څخه لویشتول
له غلبیل څخه غلبېلول	له نال څخه نالول
له کولپ څخه کولپول	له باټ څخه باټول
له چانړ څخه چانړول	له ډانډس څخه ډانډسول

ب :- دوهم صورت دا دی چې د بسیطو اصواتو په آخر کښې (ول) پېوستیږي او ول والا مصدرونه ورځنې تیاریږي لکه:

له ډب څخه ډبول	له غرب څخه غربول
له غږ څخه غږول	له بنګ څخه بنګول
له رپ څخه رپول	له کړس څخه کړسول
له ډز څخه ډزول	له ترنګ څخه ترنګول
له ټغ څخه ټغول	له شرنګ څخه شرنګول
له ټوخ څخه ټوخول	له غړمب څخه غړمبول
له ګړ څخه ګړول	له کړنګ څخه کړنګول.

ج :- دریم صورت دا دی چې (ول) د مجردو نومو په آخر کښې راځي، دغه مجرد نوم[1] د فعل نوم وي او که د یو حالت او کیفیت نوم وي لکه:

له لېو څخه لېوول	له ویرې څخه وېرول
له میچ څخه مېچول	له ځور څخه ځورول
له ټال څخه ټالول	له رنځ څخه رنځول
له غوبل څخه غوبلول	له جنګ څخه جنګول
له ربړ څخه ربړول	له شرم څخه شرمول
له سینګار څخه سینګارول	له رواج څخه رواجول
له تاوان څخه تاوانول	له پور څخه پورول
له ډار څخه ډارول	له لور (روا داری) څخه لورول

(1) مجرد نوم هغه دی چې لیدونکی شی نه وي او مسمی یې خارجی وجود نه لري دې ډول نوموته د کیفیت نومونه هم وایي.

د :- څلورم صورت يې دا دی چې ((ول)) د صفاتو په آخر کښې راوړل کيږي لکه:

له تور څخه تورول	له اوږد څخه اوږدول	له مات څخه ماتول
له پاك څخه پاکول	له جګ څخه جګول	له ودان څخه ودانول
له زيات څخه زياتول	له ډېر څخه ډېرول	له وران څخه ورانول
له آسان څخه آسانول	له لږ څخه لږول	له ياد څخه يادول
له هېر څخه هېرول	له سوړ څخه سړول	له تود څخه تودول

هـ :- کله د (ول) علامه د فعل حال د فعلي مادې په آخر کښې راوړل کيږي او ول والا مصدرونه ترې جوړيږي او خالی دا وروسته مثالونه لري. لکه:

له خيژي څخه خيژول	له نښلي څخه نښلول
له الوزی څخه الوزول	له اوړي څخه اوړول
له کښېنې څخه کښېنول	له خوري څخه خورول
له رغړي څخه رغړول	له لولي څخه لولول
له ځملي څخه ځملول	له لېږدي څخه لېږدول

ز :- کله د مصدر د فعلي مادې په آخر کښې (ول) پيوستيږی او ول والا مصدرونه ځنې لاس ته راځي چې خالی دا يو څو مثالونه لري لکه:

له خندل څخه خندول	له لامبل څخه لمبول
له ژړل څخه ژړول	له زانګل څخه زنګول
له غپل څخه غپول	له نڅل څخه نڅول
له ټوخل څخه ټوخول	له دانګل څخه دنګول

له اغوستل څخه اغوستول له غړمبل څخه غړمبول

3- (يدل) دا هم يوه مصدري لاحقه ده، چې اکثر د لازمو مصدرونو[1] د جوړولو د پاره د کلماتو په آخر کښې راوړل کيږي. دې قسم مصدرونو ته (يدل والا) مصدرونه وايي.

"يدل والا" مصدرونه کټ مټ د "ول والا" مصدرونو پشان دغه وړاندې شپږ صورتونه لري. ديدل والا مصدرونو د اشتقاق او جوړونې لار آسانه ده. په ټولو ((ول والا)) مصدرونو کښې چې د (ول) په ځای (يدل) راوړی شي نويدل والا مصدرونه ترې جوړيږي. خو سره د دې هم د زيات وضاحت دپاره د يدل والا مصدرونو د جوړېدو او اشتقاق صورتونه لنډ ډول لاندې بيانيږي:

الف :- د ذات د نومو په آخر کښې (يدل) راوړل کيږي لکه:

له ږمنځ څخه ږمنځېدل له ګام څخه ګامېدل

له بار څخه بارېدل له ګز څخه ګزېدل

له ځای څخه ځايېدل له چانې څخه چانېدل

ب :- د اصواتو په پای کښې (يدل) راځي او يدل والا مصدرونه ترې جوړيږي لکه:

له ډب څخه ډبېدل له غږ څخه غږېدل،

له شرنګ څخه شرنګېدل له بنګ څخه بنګېدل

له ټغ څخه ټغېدل له ټوخ څخه ټوخېدل.

ج :- د مجردو نومو په پای کښې (يدل) پيوستيږي لکه:

---

(1) د اوربدل او لوربدل مصدرونه استثناء متعدی دی.

له ټال څخه ټالېدل　　له ربړ څخه ربړېدل

له رنځ څخه رنځېدل　　له غوبل څخه غوبلېدل

له لېو څخه لیوېدل　　له جنګ څخه جنګېدل

له رواج څخه رواجېدل.

د :- د صفاتو په پای کښی (یدل) راوړل کیږي لکه:

له تور څخه تورېدل　　له جګ څخه جګېدل

له ډېر څخه ډېریدل　　له سوړ څخه سړېدل او داسې نور.

ه :- د مصدر او فعل حال له فعلي ما دې څخه لکه:

له رغړي څخه رغړېدل　　له اوړي څخه اوړیدل

[1] له خندل څخه خندېدل　　له ژړل څخه ژړېدل

له زانګل څخه زنګیدل　　له ټوخل څخه توخېدل او نور.

د حاصل مصدر پسینه توري

هغه نومونه چې فعلي معنا لري او له مصدر څخه جوړیږي؛ د مصدر حاصل بولي. دا نومونه ځینی په خپله د مصدر په معنا راځي مګر فرق دومره دی چې له مصدر څخه پکښې اسمي رنګ زیات وي لکه (وهنه، لیدنه، کتنه) او ځینی د مصدر اثر، حالت او فعلي کیفیت ښکاره کوي لکه (خندا ، ژړا) چې د خندلو او ژړلو پر حالت او کیفیت دلالت کوي.

(1) لاکن د (خېژول، الوزول، ځملول، نښلول، کښېنول، خورول، لولول، اغوستول) په مصدرونو کښې یدل والا مصدرونه ، نه استعمالیږي).

هر کله چې په پښتو کښې د حاصل مصدر اکثرې لاحقې د دغو دواړو معنا ګانو د پاره په شریك ډول راځي له دې کبله دغه دواړه قسمونه یو ځای په لاندې ډول ښودل کیږي.

1- (نه) دا لاحقه بې د ځینو خصوصي مصدرونو څخه د ټولو مصدرو په آخر کښې د لام پر ځای راځي او د حاصل مصدر نومونه ترې جوړیږي لکه:

له وهل څخه وهنه	له لټول څخه لټونه
له ختل څخه ختنه	له ټولول څخه ټولونه
له وتل څخه وتنه	له درېدل څخه درېدنه
له ساتل څخه ساتنه	له ټولېدل څخه ټولېدنه [1]

2- (خفي ه) دا توری دیدل والا او ځینو لام والا مصادر و په پای کښې د مصدر د لام پر ځای راوړل کیږي لکه:

له غورځېدل څخه غورځیده	له لیدل څخه لیده
له پوهېدل څخه پوهېده	له کتل څخه کاته
له لمبېدل څخه لمبېده	له اغوستل څخه اغوسته
له پاڅیدل څخه پاڅېده	له ختل څخه خاته

(1) دا دواړه قسمه په خپله د مصدر په معنا استعمالیږي، خصوصاً دوهم صورت خو کټ مټ یو مخفف مصدر دی.

3- (ښت) دا نښکه هم د حاصل مصدر لاحقه ده او د ځینو یدل والا مصادرو په پای کښې د (یدل) په عوض راغلې ده او دا مثالونه پکښې موجود دي:

له مړېدل څخه مړښت	له درنېدل څخه درنښت
له جوړېدل څخه جوړښت	له یادېدل څخه یادښت
له لګېدل څخه لګښت	له سمېدل څخه سمښت
له څرېېدل څخه څربښت	له چلېدل څخه چلښت
له سړېدل څخه سړښت	له ارزېدل څخه ارزښت
له لوئېدل څخه لویښت	له ګرانېدل څخه ګرانښت

4- (ون) دا پسینه توری په ځینو مصادرو کښې راځي او د مصدري علامو پر ځای استعمالیږي او دا لاندی مثالونه پکښې موجود دي:

له تړل څخه تړون	له لټول څخه لټون
له ګډل څخه ګډون	له بدلول څخه بدلون
له ګډېدل څخه ګډون	له ګډول څخه ګډون
له خرڅول څخه خرڅون	له سمول څخه سمون
له لمسول څخه لمسون	له ډکول څخه ډکون
له لنګېدل څخه لنګون	له ګرځول څخه ګرځون (قی)
له ډډېدل څخه ډډون	

5- (ن) یوازې نون هم په یدل والا مصدرو او یو نیم لام والا مصدرو کښې د لام پر ځای د فعلي مادې په آخر کښې پیوستیږي او د حاصل مصدر نومونه ترې جوړیږي لکه:

له رغېدل څخه رغېدن	له غورځېدل څخه غورځېدن

له چلېدل څخه چلېدن　　له لیدل څخه لیدن

له اوسیدل څخه اوسېدن　　له اغوستل څخه اغوستن [1]

6- (نګ) دا لاحقه په ځینو محاورو کښې د حاصل مصدر د جوړولو د پاره استعمالیږي او په یدل والا او یو نیم لام والا مصدر کښې د (ل) پر ځای راوړل کیږي لکه:

له اوسېدل څخه اوسېدنګ　　له چنبل څخه چنبنګ

له رغېدل څخه رغېدنګ　　له تلل څخه تلنګ

له پاڅېدل څخه پاڅېدنګ　　له غورځیدل څخه غورځنګ

(په دې مثال کښې (نګ) دیدل پر ځای راغلی دی)

7- (اك) دا لاحقه هم د فعلي مادې په آخر کښې د حاصل مصدر د جوړونې دپاره راځي او دا وروسته مثالونه لري لکه:

له خوړل څخه خوراك　　له چنبل څخه چنباك

له ژول (ژوند کول) څخه ژواك،　　له څکل څخه څکاك

له پخسیدل څخه پخساك　　له تپېدل څخه تپاك.

8- (**1**) دا علامه د ځینو لام والا اویدل والا مصادرو په آخر کښې د مصدري علامې پر ځای راځي او د مصدر حالت او کیفیت ښکاره کوي او دا مثالونه پکښې مستعمل دي:

له خندل څخه خندا	له کنځل څخه کنځا	له ششنل څخه ششنا

(1) څلورم او پنځم قسم نومونه له اصلي مصدر سره ډېر نزدېوالی لري ځکه چې په دواړو کښې یوازې (ل اون) سره بدل شوي دي نور یو شی دي.

له ژړل څخه ژړا	له ښکلل څخه ښکلا	له غړمبل څخه غړمبا
له نخل څخه نخا	له لمبل څخه لمبا	له ګډېدل څخه ګډېدا = ګډا
له غپل څخه غپا	له زغاستل څخه زغستا	له ځلېدل څخه ځلېدا = ځلا
له شنل څخه شنا	له مشغولېدل څخه مشغولا	له رپېدل څخه رپېدا

9- (ښکاره "ه") دا توری د ځینو مصادرو د فعلی ما دې په آخر کښی د مصدري علامو پر ځای راوړل کیږي او دا وروسته مثالونه پکښې مستعمل دي:

له ترل څخه تړه	له ژوبلل څخه ژوبله	له تولول څخه تړله
له ګټل څخه ګټه	له زغاستل څخه زغاسته	له جوړېدل څخه جوړه (صلح)
له څکل څخه څکه	له لتول څخه لټه	له پېښېدل څخه پېښه
له نښتل څخه نښته	له لمسول څخه لمسه	له تښتېدل څخه تښته
له ډیکل څخه ډیکه	له روغېدل څخه روغه (صلح)	له بدلول څخه بدله [1]

10- (ی) ملینه (ی) هم په ځینو مصدرو کښې د مصدري علامو پر ځای راځي او د حاصل مصدر نومونه ترې جوړیږي چې مثالونه یې دا دي:

له غورځېدل څخه غورځی له خلاصېدل څخه خلاصی

(1) د اتم او نهم لمبر نومونو اشتقاق له مصدر څخه یقیني نه دی، کېدی شي چې خبره بالعکس مصدر له دغو نومو څخه مشتق وي.

له برابرېدل څخه برابری له ودانېدل څخه ودانی
له سمېدل څخه سمی له ورانېدل څخه ورانی
له سول څخه سوی له خرڅېدل څخه خرڅی.

تبصره: په پښتو کښې د حاصل مصدر د پاره ځینې نورې لاحقې هم شته، مګر یو یا دوه مثاله لري دا لاحقې هم ټولې د مصدر د فعلي مادې په آخر کښې د مصدري علامو پر ځای راځي او په وروسته ډول بیانیږي:

11- (ات) لکه: له ګټل څخه ګټات له بایلل څخه بایلات.

12- (ت) له لګیدل څخه لګت (مصرف) له بچېدل څخه بچت (پس انداز)

13- (او) له چلېدل څخه چلاوٴ له لګېدل څخه لګاو.

14- (انه) له اوسېدل څخه اوسېدانه له رغېدل څخه رغېدانه.

15- (نه) له رغول څخه رغاونه (ساختمان)، له ټیکاوېدل څخه ټیکاونه.

16- (نا) له ویل څخه وینا له بریښیدل څخه بریښنا.

17- (اره) له سکونډل څخه سکو نډاره

18- (ار) له ټینګېدل څخه ټینګار له چینګېدل څخه چینګار.

19- (ان) له لګیدل څخه لګان له ټکېدل څخه ټکان.

20- (ند) له چلېدل څخه چلند.

21- (ندی) له رېپدل څخه رېندی (لرزه).

22- (لاو) له خرڅول څخه خرڅلاو.

23- (ګنه، ګه) له اوسېدل څخه استوګنه، استوګه.

24- (وب) له پرسېدل څخه پرسوب.

د آلې د نوم لاحقې

آله په پښتو کښې پر دوه ډوله ده. يوه اصلي ده لکه: اره، ترښۍ، رنده او نور او بله مشتقي ده. د مشتقې آلې نومونه درست له مصدر څخه جوړيږي او دا وروسته صورتونه او لاحقې لري:

1. (ونی) دا لاحقه په متعدي مصادرو کښې د لام پر ځای راوړل کيږي او د آلې نوم تري جوړيږي لکه:

له لوبول څخه لوبوونی	له پاکول څخه پاکوونی
له چاپول څخه چاپوونی	له غوڅول څخه غوڅوونی
له لګول څخه لګوونی	له تورپل څخه تورپونی
	له نيول څخه نيوونی

2- (نی) يوازې: (نی) هم د فعلي مادې په آخر کښې د آلې د نامه د پاره راځي لکه : له شرنګول څخه شرنګنی او (شرنګانی) هم استعماليږئ له ټنګول څخه ټنګنی.

3- (ی) يوازې ملينه (ی) هم د فعلي مادې په آخر کښې د آلې د نامه د پاره راتلی شي لکه: (نوسی) چې غالباً د نيسل له مصدر څخه د (ی) په واسطه جوړه شوې ده [1]

تبصره: د اسم آلې د نامه د جوړولو د پاره کله مفعول هم ورسره را وړل کيږي لکه : اور لړونی– مچشړونی. مګر دا بيا مرکبه آله بولي. دغه

---

(1) د آلی دا دري واړه صورتونه چې د غير ذيروح د پاره استعمال شي نو آله بلله کيږي او که د ذيروح د پاره راشي نو صفت يې بولي.

شان (ی) هم اکثراً د مرکبې آلې د جوړښت د پاره استعمالیږي لکه: لاس پاکی، مچشړی، خټ موښی (گل ماله) مچوڑی او نور.

د صفاتو جوړونه

صفات پر دوه ډوله دي، يو هغه دی چې د يو شي او ذات حالت او وصف بيان کړي لکه (مشر، پوه) او بل هغه دی چې يوازې وصف او حالت څرګندوي او پر يو شي او ذات باندې دلالت نه کوي لکه (مشرتوب، پوهه) دا دواړه قسمه صفات په پښتو کښې داشتقاق او جوړولو جلا جلا لاحقې لري، مونږ اصطلاحاً دغه اول قسم ته صفات او دوهم قسم ته مجرد وصفونه وايو.

ذاتي او توصيفي صفات بيا د اشتقاق په لحاظ پر دوه ډوله دي، يو هغه دی چې له اسم او بسيط صفت څخه د لاحقو په لګولو جوړيږي او بل هغه دی چې له مصدر څخه د يو عمومی قانون موافق د لاحقو په واسطه اشتقاقيږي. دغه اول قسم ته نسبتي[1] او دوهم قسم ته فعلي صفات وايو. په نسبتي صفاتو کښی منسوب اليه معلوم او يوه مستقله جلا کلمه وي. نسبتی صفات په پښتو کښې ډېرې او زياتې لاحقې لري، دا لاحقې عموماً د اسم او صفت په آخر کښی راځي او نسبتي صفت تړې جوړيږي. لکه (اغزن، اومړی) چې اول (اغزی) او دوهم (اوم) ته منسوب دی. مګر دومره خبره ده چې په نسبتي صفاتو کښې د بل يو صفت د نسبت مثالونه کم او د اسم د نسبت مثالونه ډېر دي.

دا د نسبتي صفاتو لفظي خصوصيت ؤ، هر څه چې يې معنوي خصوصيات دي نو هغه څه قدر مفصل دي، ځکه چې په هره علامه او

---

[1] نسبتي صفات د کومې خاصې زمانې پورې تعلق نه لري او په دې لحاظ دايمی صفات هم بلل کيږي.

لاحقه کښې ځانله ځانله معنوي اختصاص لیدل کیږي. سر بېره پر دې، یوه یوه لاحقه د ډېرو معنا ګانو د پاره راځي او په یوه ځای کښې یوه معنا او په بل ځای کښې بله معنا ورکوي.

مثلاً "جن" چې په (نمجن) کښې د لرلو په معنا او په (غمجن) کښې د کولو په معنا دی. نمجن هغه ځای ته وایي، چې نم لري او غمجن هغه څوك دی چې غم کوي.

دغسی (ن) چې په (جګړن) کښې فعلي یعنی د کولو معنا، او په (خیرن) کښی د لرلو معنا افاده کوي. مقصد دا دی دغه لاحقې چې د هرې کلمې سره راوړلی شي؛ نو د هغی کلمې سره یوه مناسبه او وړه معنا تري اخستل کیږي مګر په عمومي ډول د پښتو په نسبتي صفاتو کښی دا وروسته معنا ګانې لیدل کیږي.

1- د کولو او فعل عامه معنا لکه: ختګر، کبر جن، کړتن، شوکمار، چې ختې، کبر، کړتې او شوکه کوي.

2- د یو خاص فعل معنا چې هغه د لاحقې د مخه کلمې سره تناسب ولري لکه: غوبه، خربه، دروازه وان هغه څوك چې غواپیایي، خره چلوي او دروازه ساتي.

3- د لرلو، مالکیت او مصاحبت معنا لکه : ښوره جن– شګلن، دولت من– واکمن، پنډوالا، هغه چې ښوره، شګه، دولت لري، د واك خاوند وي او پنډ ورسره وي.

4- داوسیدلو، وطنیت او قومیت معنا لکه: کامه وال – کابلی، سلیمان خېل هغه څوك چې په کامه کښی اوسي، کابل یې وطن او سلیمان خېل

يې قوم وي. پرته له دې څخه هره لاحقه ځینی خصوصي معناوې هم لري چې هغه به په خپل خپل ځای کښې په لنډ صورت وښودلی شي.

د نسبتي صفاتو لاحقې

د نسبتي صفاتو ځینی لاحقې له خپلې مادې څخه څه نور صورتونه او متفرعات لري چې هغه به هم ورسره په خپل خپل ځایکښی بیانیږي.
ټول نسبتي صفات د اسم او صفت په آخر کښې د یوې لاحقې په لګولو جوړیږي او دا دی په وروسته ډول یې بیانول غواړو.

1- (ګر) دا لاحقه د نومو په آخر کښې د فعل، کولو او د یو نیم خاص فعل په معنا راځي لکه:

له ختې څخه ختګر	له امانت څخه امانت ګر چې (امانت ساتی)
له کوډې څخه کوډګر	له بزې څخه بزوګر (چې وزې څروي)
له دارو څخه داروګر	له ملازې څخه ملازګر (متملق)
له غلا څخه غلا ګر	له ښېوې څخه ښیوه ګر (چې ډول کوي)
له جواری څخه جوار ګر	له مشین څخه مشین ګر (چې ماشین چلوی)

تبصره: د دې لاحقې سره نزدې او مربوطې لاحقې هم شته، مګر مثالونه یې لږ دي او وروسته د خپلو ټولو مستعملو مثالونو سره ښودل کیږي:

2- الف :- (ګیر) د نومو په آخر کښې د فعلي معنا د افاده کولو د پاره راوړل کیږي لکه:

له سوال څخه سوالګیر	له پروا څخه پروا ګیر
له تماشی څخه تماشګیر	له بار څخه بار ګیر(د بار وړلو څاروی)

له دعوې څخه دعوه ګیر	له تاو څخه تاوګیر
له هوا څخه هوا ګیر	له باد څخه باد ګیر

3- ب :- (ګری) د اسم او صفت په آخر کښی راځي لکه:

له لو څخه لوګری	له ګوابښ څخه ګوابښ ګری	
له دم څخه دم ګری	له مل څخه ملګری	په دې دوو صفتونو
له وار څخه وار ګری	له ټل څخه ټل ګری	کې فعلي معنا نشته

4- ج : (ګړی) دا لاحقه د اسم او صفت په آخر کښې راغلې ده لکه:

له ژرندې څخه ژرنده ګړی له منځ څخه منځګړی،

له دریم څخه دریمګړی له نیم څخه نیمګړی.

5- د: (ګرندی) د نومو په پای کښې د فعلی معنا [1] د افاده کولو د پاره راځي لکه:

له تلوار څخه تلوارګرندی له اشر څخه اشر ګرندی،

له وېش څخه وېش ګرندی له دېوال څخه دیوال ګرندی.

6- (جن) دا لاحقه د نومو په آخر کښې راځی چې په لیدونکو نومو کښې غالباً دلرلو او په نالیدونکو نومو کښې د کولو یا د بل خاص فعل معنا ورکوی لکه:

له نم څخه نمجن	له کبر څخه کبر جن	له ویر څخه ویر جن
له ښوړې څخه ښوره جن	له تاو څخه تاوجن	له هېرې څخه هېر جن

(1) هغه ټول صفات چې فعلي معنا ولري په هغو کښې به اول جزء د مفعول حیثیت لري او دا یې د پیژندلو لاز او طریقه ده.

		(فراموش کار)
له سپږې څخه سپږجن	له قهر څخه قهر جن	له دروغ څخه دروغجن
	له وږم څخه وږم جن	له غم څخه غم جن

تبصره : د (جن) مربوطې لاحقې (ځن، ژلی) دی چې یو څو مثاله پکښې موجود دي :

7- الف :- (ځن) لکه :

له لامبو څخه لامبوځن — له تورې څخه تورځن،

له ښکار څخه ښکارځن — له څنګ څخه څنګزن.

8- ب :- (ژلی) [1]

له پر هر څخه پرهرژلی — له ویر څخه ویرژلی.

9- (لن) دا علامه د لرلو او کولو د نسبت د پاره غالباً د هغو نومو په پای کښې راځي چې په (ه) مختوم وي لکه:

له اوبه څخه او بلن	له زوې څخه زولن
له شګی څخه شګلن	له اوښکې څخه اوښکلن
له غوښې څخه غوښلن	له خوږ څخه خوږلن (په ایرو پټ اور)
له سیوري څخه سورلن	

10- (من) دا لاحقه د مالکیت او صاحبیت د پاره د نالیدونکو یعنی غیر مرئي نومو په آخر کښې راځي لکه:

له غیرت څخه غیرت من	له واك څخه واکمن
له دولت څخه دولت من	له ښاد څخه ښاد من

(1) د ځ، ج اول "ن" په پښتو کښې تل په یو بل باندی بدلیږي لکه زبه، جبه، لمراو نمر.

له شته څخه شته من	له کسر څخه کسر من (معیوب)
له سود څخه سود من	له میرڅي څخه میرڅمن
له خوږ څخه خوږ من	له اند ښښني څخه اند ښښمن
له ستر څخه ستر من (سترمنه)	

11- (ن) دا توری د نسبتي صفت د جوړولو د پار ه د مادي او غیر مادي نومو په آخر کښی راوړل کیږي او دلرلو ، کولو او خاص فعل معنا افاده کوي لکه:

له خیري څخه خیرن	له جګړې څخه جګړن
له پم څخه پمن	له خاپوړي څخه خاپوړن
له ژاولې څخه ژاولن	له کړ کېچ څخه کړ کېچن
له غوښې څخه غوښن	له ډار څخه ډارن
له غوټی څخه غوټن	له تیز څخه تیزن

12- (مار) دا لاحقه د فعلي معنا د پاره زیاته استعمالیږي او څه قدر مبالغه هم ښیي او اکثراً د نومو په آخر کښی راځي لکه:

له داړې څخه داړه مار	له ټوکې څه ټوکمار (مسخره)
له ګوندی څخه ګوندي مار	له چړچې څخه چړچه مار (عیاش)
له جرګی څخه جرګه مار	له وندی څخه وندي مار (قصاب)
له چوغلي څخه چوغلي مار	له ډوډی څخه ډوډي مار
له دوکې څخه دوکه مار	له ختې څخه ختمار

13- (ور) دا نښکه غالباً د مادي او مرئي (ليدونکو) نومو په آخر کښې راځي او دلرلو معنا افاده کوي مګر څه قدر مبالغه او زياتوالی تر هم معلوميږي يعنی دور سره پيوست اسم ظاهري غټوالی او ډېر والی ښيي لکه:

له داړې څخه داړه ور	له ښانګې څخه ښانګه ور
له ګيډې څخه ګيډه ور	له غوږ څخه غوږ ور
له خټې څخه خټه ور	له ښکر څخه ښکر ور
له تنې څخه تنه ور	له شونډې څخه شونډه ور
له څنې څخه څنه ور	له غوښې څخه غوښه ور
له سور څخه سرور	له پی څخه پيوره غوا (ګاو شيری)

دا قسم صفات کله د وصفي معنا د مبالغې او زياتوالي دپاره هم راځي يعنی مطلب پکښې د يو وصف او حالت مبالغه بيانول وي لکه:

له ژبې څخه ژبه ور (لسان)، له خولې څخه خوله ور، له زړه څخه زړه ور، له مخ څخه مخور (معزز). په دې قسم صفاتو کښې (غابنور) د يوې آلې نوم دی چې ډېر غابنونه لري.

14- (بون= به) دا لاحقې دواړه يو شی دي او "به" د "بون" مخفف صورت دی چې د محافظت، ملکيت او څښتن ولی په معنا راځي او اکثر د مادي او مر ئي نومو په آخر کښې راوړل کيږي لکه :

له شير څخه شيربون	له ګډ څخه ګډبه
له زمري څخه زمربون	له آس څخه اسبه

له خر څخه خربون	له اوښ څخه اوښبه
له اوښ څخه اوښبون	له کور څخه کور به
له غويي څخه غوبه	له لرګي څخه لرګبه (هيزم کش)
له ختې څخه ختبه	له خس څخه خسبه

15- (وان)[1] دا علامه د محافظت او مالك توب په معنا د مادي او ليدونکو شيانو د نومو په آخر کښې راوړل کيږي لکه:

له باغ څخه باغوان	له جياز څخه جيازوان
له جالې څخه جاله وان	له دروازې څخه دروازه وان
له پادې څخه پاده وان	له ګورم څخه ګوروان (د ګورم ميم پکښې حذف شوی دی)
له ګاډی څخه ګاډي وان	له موټر څخه موټروان
له بګی څخه بګي وان	له ګروي څخه ګريوان (چې د ګروي محافظ وی)

16- (وال) دا لاحقه د کليو او ځايو د نومو په آخر کښې د استوګنې او وطنيت د نسبت د پاره راځي او د هغو نومو سره راوړل کيږي چې په امدادي حروفو مختوم وي لکه:

کامه- کامه وال	جنوبي – جنوبي وال
باندې- باندې وال	لوړګی – لوړګي وال

(1) ((وان)) او ((بون)) په لفظ او معنا دواړو کښې سره نزدې دي. ((وان)) په سنسکريټ کښې هم د محافظت لاحقه ده.

مشرقي – مشرقي وال	کلی – کلی وال

دا لاحقه په ځینو نومو کښې د فعلي معنا ګانو نسبت هم څرګندوي یعنی د کولو یا یوبل خاص فعل معنا ورکوي لکه:

جوپه – جوپه وال	آتی ـ آتی ـ وال
بنګړی – بنګړي وال	انډی ـ انډیوال
هګی ـ هګی ـ وال	پجه – پجه وال
کوټ – کوټوال	

17- (والا) دا علامه د مالك توب او څښتن ولی ـ د نسبت د پاره د نومو په آخر کښې راوړل کیږي لکه:

خروالا – آس والا – کور والا – پنډ والا – کډ والا – پور والا – چپن والا – او کله د یو شي د پلورونکي معنا هم ورکوي لکه: سابه وال – میوه والا او نور.

18- (یالی) دا لاحقه دلرلو او کولو په معنا د مادي او غیر مادي نومو په آخر کښې استعمالیږي لکه:

له ننګ څخه ننګیالی	له برم څخه برمیالی
له نوم څخه نومیالی	له بري څخه بریالی
له جنګ څخه جنګیالی	له توري څخه توریالی
له پت څخه پتیالی	له زغري څخه زغر یالی (زره دار)
له بخت څخه بختیالی	له غوټی څخه غوټیالی
له دود څخه دودیالی	له برګی څخه برګیالی

له هوډ څخه هوډيالی [1]	له نتی څخه نتيالی (چې نتکی لري)
له خبر څخه خبريالی (خبر يال)	له غور څخه غوريالی (چې غورلری)

19- (نی) دا علامه د زمانې، ځای او داسې بل نسبت د پاره د ظروفو په آخر کښی راوړل کيږي لکه:

له اوس څخه اوسنی	له پاس څخه پاسنی
له غرمې څخه غرمنی	له لاندی څخه لاندينی
له بيګا څخه بيګانی	له کور څخه کورنی
له مياشت څخه مياشتنی	له منځ څخه منځنی
له کال څخه کالنی	له ړومبې څخه ړومبنی

دا لاحقه د ځينو نورو نومو سره هم راځي او فعلي يا کومه بله معنا افاده کوي لکه:

له نوغي څخه نوغنی (نشانه دار)	له غل څخه غلنی پيشو
له ټکې څخه ټکنی (متردد)	له ربنتيا څخه ربنتيانی
له ميرې څخه ميرنی	له ميړه څخه ميړنی،
له سکه څخه سکنی او نور.	

تبصره :- د دې لاحقې سره مربوطې لاحقې دا دي:

20- الف :- (ونی) لکه:

(1) هوډيالی ضد ناك ته وايي لکه د عبدالقادر په دې مسرع کښی (هوډيالی دی چې يې کښينوم ولاړ شي)

له مرګ څخه مرګونی	له برغ څخه برغونی
له غبرګ څخه غبرګونی	له حرام څخه حرامونی
له باد څخه بادونی (زکام)،	له مرستې څخه مرستونی
	(فعلې معنا افاده کوي).

21- ب (انی) لکه : له سیل څخه سیلانی، له کرل څخه کرلائی (زارع)

22- (ین) دا لاحقه د شیانو او اجناسو د نومو په پای کښې زیاتیږي او د یو شي نسبت اصل او جنس ته ښیي لکه:

له وړی څخه وړین	له متې څخه متین	
له تار څخه تارین	له غنم څخه غنمینه= غلمینه ډوډۍ	
له وریښم څخه وریښمین	له اوربشې څخه اوربشینه	
له مس څخه مسین	له غوږ څخه غوږین	(په دی دواړو
له زر څخه زرین	لـــه مـــالګې څخـــه مالګین	مثالونو کښې دلرلو نسبت شوی دی)
له خاورې څخه خاورین	له لونګ څخه لونګین	
	(د صفتي معنا په لحاظ اسم ګرځیدلی دی)	

23- (یز) دا علامه د نومو او اعدادو په آخر کښې راځي او د یو شي نوعیت او عددي نسبت ښکاره کوي لکه!

له ګلې څخه ګله ئیز غویی	له خامتا څخه خامتا ئیزه بڼستن
له چرې څخه چره ئیز توپك	له دوه بند څخه دوه بندیزه اګی
له کانې څخه کانیزه ځمکه	له څلور څخه څلوریزه (رباعی)

له وار څخه واريزه تبه	له دوه څخه دوه ئيز (مثنوی)
له للمې څخه للمهٔ ئيز	له لس څخه لسيز نوټ
له ارخ څخه ارخيزه تمانچه	له شل څخه شليز نوټ

ياد ګيرنه: د (يز) لاحقه د صفاتو په آخر کښی د زيات وضاحت دپاره راځي لکه: له غور څخه غوريز، له مخور څخه مخوريز، له لومړې څخه لومړيز.

24- (يا) دا ښښکه د ځينو نومو او صفاتو په آخر کښی راځي او نسبتي صفت ترې جوړيږي لکه:

له جل څخه جليا	له دود څخه دود يا (قانون دان)
له آرې څخه آريا (اصيل)	له مل څخه مليا
له بس څخه بسيا (کافی)	له ورېدل څخه وريا (باران)
له کس څخه کسيا (ميده)	له لګېدل څخه لګيا[1]

(1) په دې وروسته دوه مثالونو کښی (يا) د فعلي مادې په آخر کښې زياته شوې ده.

25- (و معروف) دا توری د نومو په آخر کښی راځي او اکثر د کولو او لرلو معنا افاده کوي، سر ببره څه قدر مبالغه هم پکښی لیدل کیږي. لکه:

له کړتې څخه کړتو	له لاړې څخه لاړو(چې لاړې یې بهیږي)
له لاپې څخه لاپو	له خیټې څخه خیټو

له څار څخه څارو	له غوږ څخه غوږو
له کړاو څخه کړاوو	له بریت څخه بریتو
له خړاوې څخه خړاوو	له داړې څخه داړو

تبصره: د دې لاحقې سره مربوطې لاحقې دا وروسته دي:

26- الف (مجهول و) لکه:

له پاړس څخه پاړسو	له پښت څه پښتو
له دېګان څخه دېګانو	

27- ب (اوو) په دې علامه کښې د مبالغې معنا هم زیاته ده لکه:

له جګړې څخه جګړاوو	له خړخ څخه خړخاوو
له لګېدل څخه لګاوو (خراج)	له پنډ څخه پنډاوو
(چې پونډۍ یې غټې وي).	

28- (معروفه ی) دا توری هم د نومو په آخر کښې پیوستیږي او د فعلي معنا د افاده کولو د پاره تري ذاتي صفت جوړیږي لکه:

له رباب څخه ربابي	له باور څخه باوري
له چرس څخه چرسي	له لګښت سره لګښتي
له پلك څخه پلکي	له ډانډس څخه ډانډسي (نداف)
له پنډ څخه پنډي (جوالی)	له ځېل څخه ځېلي
له ډول څخه ډولي	له چل څخه چلي
له چړ څخه چړي (دریوزه)	له ټوکې څخه ټوکي

29- (ملینه ی) دا نښکه د ځایو د نامو په آخر کښی چې په صحیح حرف ختم وي راځي او د استوګنې او وطنیت نسبت تړې مراد یږي لکه:

له کابل څخه کابلی	له پېښور څخه پېښوری
له ننګرهارڅخه ننګرهاری	له جلال آباد څخه جلال آبادی
له لوګر څخه لوګری	له کونړ څخه کونړی
له قندهار څخه قندهاری	له پغمان څخه پغمانی

دا لاحقه د ځینو مجردو نومو په آخر کښی هم راځي مګر په فعلي معنا دلالت کوي لکه:

له مکر څخه مکری، له لوڅخه لوی

له ترویت څخه ترویتی (منجم) او ښایی چې ځری (جاسوس) له (ځیر) څخه او ژوندی له ژوند څخه اخستل شوی وي.

یادونه: ملینه (ی) د یو صفت په آخر کښې د زیات وضاحت د پاره استعمالیږي لکه:

له ګوډ څخه ګوډی له شل څخه شلی

له بد څخه بدی له نیك څخه نیکی.

مګر په دې صورتونو کښې تقریباً یو اسمي کیفیت پیدا کوي.

30- (خیل) دا لاحقه د سړو او اشخاصو د نومو په پای کښې د قومي نسبت د ښودلو او بیانولو د پاره استعمالیږي لکه:

له سلیمان څخه سلیمان خیل	له موسی څخه موسی خیل
د عثمان څخه عثمان خیل	له عیسی څخه عیسی خیل
له جبار څخه جبار خیل	له سلطان څخه سلطان خیل

31. (زی) دا لاحقه هم په پورته ډول د قوم او قبیلې د نسبت د پاره استعمالیږي لکه:

له محمد څخه محمد زی	له یوسف څخه یوسف زی
له بارك څخه بارکزی	له سدو څخه سدوزی
له احمد څخه احمد زی	له اچك څخه اچکزی

دغه شان د خپلوانو د نومو په آخر کښې هم دزوی والي د نسبت د پاره راوړل کیږي لکه:

له ترور څخه ترورزی،	له لېور څخه لېورزی
له بن څخه بنزی	له ندرور څخه ندرورزی
له میرې څخه میریزی.	

مګر د (غرزي) په کلمه کښی (زی) د تش نسبت د پاره راغلی دی.

32- (بخن) دا لاحقه درنګونو په آخر کښې د هغو د کموالي د ښودلو دپاره استعمالیږي لکه:

له سور څخه سوربخن	له سپین څخه سپین بخن
له تور څخه تور بخن	له شین څخه شین بخن
له زیړ څخه زیړ بخن	له خړ څخه خړ بخن

33- (وبره، وشمه، وزمه) دا درې واړه لاحقې په یوه معنا دي او دالوانو او رنګونو د نومو په آخر کښې د تقلیل په غرض راوړل کیږي لکه:

له سور څخه سور وبره	له سور څخه سوروشمه
له زیړ څخه زیړ وبره	له زیړ څخه زیړوشمه
له شین څخه شین وبره	له سپین څخه سپین وزمه

له سپين څخه سپين وشمه	له تور څخه تور وزمه
	له شين څخه شين وزمه

34- (مه، يمه) دا علامه د حيواني مونثاتو په آخر کښې راځي او د هغو د مخصوص صفت يعنی د نر طلبې او وار راوړلو نسبت ترې مراديږي لکه:

له غويي څخه غويمه	له خر څخه خريمه
له اوښ څخه اوښېمه	له مړ څخه مړيمه
له وز څخه وزېمه	له سپي څخه سپېمه
له اس څخه اسيمه	له پيش څخه پشېمه

35- (ناك- نك) دا علامه د نومو په آخر کښې راځي او د هغو او موصوف تر منځ په څخه قدر زيات اتصال او پيوستوالي دلالت کوي لکه:

له غم څخه غمناك	له بوی څخه بويناك	له چل څخه چلناك
له خوند څخه خوندناك	له مزې څخه مزه ناك	له زيم څخه زيم ناك
له اثر څخه اثر ناك	له	له سکې څخه سکه ناك
	مې	
	نې	
	څ	
	خه	

مينانك	له څلېښت څخه څلېښتناك

36- (چى)[1] دا لاحقه هم د اسماو په آخر کښې راوړل کيږي او د يوې فعلي معنا نسبت تري معلوميږي لکه:

له نندارې څخه نندارچي	له غوا څخه غاوچي (پاده وان)
له مرکې څخه مرکچي	له نغارې څخه نغارچي
له ډنډورې څخه ډنډورچي	له توپ څخه توپ چي
له جار څخه جارچي	له کوتې څخه کوټه چي

37- (کښ) دا لاحقه که څه هم د (کښل) له مصدر څخه يوه فعلي ماده ده لاکن د لاحقې شکل يې پيدا کړی دی او د نومو په آخر کښې د فعلي معنا د افاده کولو د پاره راځي لکه:

له چلم څخه چلم کښ	له جارو څخه جارو کښ

(1) د (ناك) لاحقه د پ ټو او فارسی او دچې لاحقه د پ ټو او ترکي تر منځ شريک دي.

له توري څخه تور کښ	له بار څخه بار کښ
له ګور څخه ګور کښ	له سر څخه سر کښ
له خواري څخه خواري کښ	له تير څخه تير کښ

38- (خور) دا کلمه هم يوه فعلي ماده ده چې د لاحقې شکل يې موندلی دی او د اسماو په آخر کښې د فعلي معنا د څرګندولو د پاره استعماليږي لکه:

له سړي څخه سړي خور	له ميراث څخه ميراث خور
له ډوډۍ څخه ډوډي خور	له غم څخه غمخور
له بډۍ څخه بډي خور	له چغلی څخه چغلخور
له سود څخه سود خور	له خيرات څخه خيرات خور
له زيات څخه زياتي خور	له حرام څخه حرام خور

تبصره: په پښتو کښی د نسبتي صفاتو د پاره ځينی نورې لاحقې هم شته، لاکن ډېر مثالونه نه لري او دا دی په وروسته ډول ښودل کيږي :

39- (تی) د پښتو يوه قديمي لاحقه ده او د نسبتي صفت د جوړولو د پاره د نومو په آخر کښې راځي لکه: روژه، روژه تی، کوژه، کوژه تی، بوزه، بوزه تی، جرګه، جرګتی.

يوازې (ت، ته) هم د نسبت د پاره راځي لکه په پورته او اوچت کښې.

40- (تو) لکه: له نام څخه نامتو، له جرګې څخه جرګه تو، چمتو هم دغه ډول ښکاري.

41- (اوڼ) له غول څخه غولاوڼ، له پسکې څخه پسکاوڼ، له تیز څخه تیزاوڼ.

42- (ټاری) له جنې څخه جنو ټاری، له خوشی څخه خوشاټاری.

43- (بانې) له شریك څخه شریك بانې، له ورا څخه ورا بانې.

44- (پاری) له لنډ څخه لنډ پاری.

45- (جی نجی) (له دیر څخه دیروجی، له خوار څخه خوارنجی).

46- (چن) (له ساړه څخه سړېچن، له وړی څخه وړېچن، له سپین څخه سپین چن [1]

47- (غیجن) له مړ څخه مړغېچن.

48- (بوجن) لکه له خړ څخه خړبوجن (خیره مانند)

49- (مېچن) له غوړ څخه غوړمېچن = غوړمېڅن.

50- (ری) له لوټ څخه لوټیری، له جنګ څخه جنګیری

51. (ړی) لکه له اوم څخه اومړی (تار خام)، له خون څخه خونړی له نوم څخه نومړی (موسوم)، له نیغ څخه نیغړی.

52- (سی) : له باندې څخه باندېیسی، له ویر څخه ویروسی (نان مرده).

53- (څی) : له بنو څخه بنو څی.

54- (غلن) : له اوم څخه اومغلن، له تبی څخه تبغلن.

55- (غری) : له لیوني څخه لېونغری، له لنډ څخه لنډ غری.

56- (لی) : له وروسته څخه وروستلی، له و ړومبی څخه ړومبلی.

57- (می) : له منځ څخه منځمی.

---

(1) (چن) په ر ن ونو ک ی د ر ن د کموالي د ودلو د پاره را ي.

58- (نك) : له ښځې څخه ښځونك ، له ژړا څخه ژړانك

59- (ينك) : له چاود څخه چاودينك، له لوښت څخه لوښتينك.

60- (وښه) : له مېړه څخه مېړوښه

61- (وس) : له چړ څخه چړوس، له ډب څخه ډبوس.

62- (وی) : منځ څخه منځوی، له مړ څخه مړاوی (پژمرده).

63- (يانی) : له زمری څخه زمريانی، له خوګ څخه خوګيانی

64- (يانی) : له زمری څخه زمريانی، له ستوري څخه ستوريانی

65- (يار، ياری) : له بخت څخه بختيار، له پوهنې څخه پوهنيار، له مال څخه ماليار (باغوان)، له بټ څخه بټ ياری.

66. (ينه) : لکه له نر څخه نرينه، له ښځې څخه ښځينه، له پس څخه پسينه.

67. (وار) : له امينډ څخه امينډواره ښځه.

68. (ګنی ګنې) : لکه له خوسر څخه خوسرګنې، له پلار څخه پلارګنې له مني څخه منګنی.

69- (ار) : لکه له ټټ څخه ټټار.

70- (ا) "له راج" څخه راجا ، له کون څخه کونډا ، له ړوند څخه ړوندا (دا صفتي نومونه دي)

د فعلي صفاتو لاحقې

فعلي صفات هغه دي چې له مصدر څخه جوړيږي او فاعلي يا مفعولي معنا لري. دا صفات د معنوي خصوصيت په لحاظ په دوه رازه دی: يو هغه دي چې په کومې خاصې زمانې پورې تعلق نلري او په

دايمي ډول پر خپله معنا دلالت کوي لـکه (خوځند ، ګرځند) او بـل قـسم هغه دي چې په يوې زمانې پورې اختصاص ولـري لکـه (تلونکی، تللی) چـې اول پـه حـال او مـستقبل او دوهـم پـه ماضـي کښـې خپلـه معنـا څرګندوي. اول قسم فعلي صفات په پښتو کښې نسبتاً لږ دي او لـه ټولـو مـصادرو څخـه پـه قـانوني او عمـومي ډول نـه جوړيـږي، مګـر دوهـم قـسم فعلي صفات ډېر او له ټولو مصادرو څخه په عمـومي او قـانوني صـورت لاس ته راځي. دا دواړه قسمونه ځانله ځانله لاحقې او علامې لـري چې دا دی وروسته بيانيږي:

اول قسم فعلي صفتونه :

1- (ند) دا پسينه توری غالباً ديدل والا مصادر و د فعلي مـادې پـه آخـر کښې د مصدري علامې پر ځای راځي او پـر فـاعلي معنـا بانـدې دلالـت کوي لکه:

له ګرځېدل څخه ګرځند	له ژړېدل څخه ژړند
له خوځېدل څخه خوځند	له برېښېدل څخه برېښند
له سوځېدل څخه سوځند	له ړڅېدل له ړڅند
له ترېدل څخه ترند	له ځلېدل څخه ځلند
له رغړېدل څخه رغړند	له رژېدل څخه رژند
له ګړېېدل څخه ګړېند	له ويل څخه وينـد
له کړېېدل څخه کړ پند	له ځورېدل څخه ځورند

2- (ندی) دا لاحقه د (ند) پشان دیدل والا مصادر و د فعلي مادې په آخر کښې د (یدل) پرعوض راوړل کیږي او فاعلي صفت ترې جوړیږي لکه:

له بژېدل څخه بژندی	له خوځېدل څخه خوځندی
له برېدل څخه برندی	له شرپېدل څخه شرپندی
له رېېدل څخه رېندی	له ورېدل څخه ورندی
له چورلېدل څخه چور لندی	له ویل څخه ویندی
له کرپېدل څخه کرپندی [1]	د ژول (ژوند کول) ژوندی

3- (نده) : دا لاحقه هم د فعلي مادې په آخر کښې د مصدري علامو پرځای د فعلي صفت د جوړولو د پاره راوړل کیږي لکه:

له پوول څخه پوونده، له څرېدل څخه څرنده، له چلېدل څخه چلنده خره، له بهېدل څخه بهنده اوبه.

4- (اند) : د فعلي مادې په آخر کښې د فعلي صفت د جوړولو د پاره راځي لکه :

له پوهېدل څخه پوهاند ، له ځلیدل څخه ځلاند ،

له ژړېدل څخه ژړاند ، له بهېدل څخه بهاندې اوبه.

5- (ندو) : دا لاحقه هم د دغه وړاندې مطلب د پاره استعمالیږي مګر څه قدر مبالغه هم پکښې شته لکه :

له ژړل څخه ژړندو، له وېرېدل څخه وېرندو،

---

(1) دا پنه کلمه له صفتي معنا سره ه قدر اسمي اختصاص هم لري.

له قارېدل څخه قارندو.

د دې مثالو په آخر کښې کله (کی) هم زياتېږي لکه : ژړندوکی، ويرندوکی، قارندوکی.

6- (ندوی) : دا لاحقه هم د فعلي مادې په آخر کښې د مصدري علامې پر ځای راځي او فعلی صفت تري جوړيږي لکه:

له ساتل څخه ساتندوی	له څرګندېدل څخه څرګندوی (د تکرار له کبله يو ند حذف شوی دی)
له ګټل څخه ګټندوی	له ښکارېدل څخه ښکارندوی
له پېژندل څخه پېژندوی	له ګوابنېدل څخه ګوابنندوی (تهديد کننده)
له وټل [1] وټندوی	

تبصره: ستايوال (مداح) د "وال" په لګولو او لګيا ، ګليا د (يا) په واسطه له فعلي مادو څخه جوړ شوي دي، مګر نور مثالونه پکښې نه دي لېدل شوي.

دوهم قسم فعلي صفات :

7- (ونکی) دا لاحقه په ټولو مصادرو کښې د مصدر د (ل) په عوض د فعلي صفت د جوړولو د پاره راوړل کيږي، مګر په لاړمي او متعدي

---

(1) **دا مصدر په خپله مستعمل نه دی، م ر فعلي ماده په " ه، و ه" ک . مستعمله ده او له همدې مادې خه و ندوی جوؤ شوی دی چ د مقتصد معنا ورکوي. مثل دی د بهر له ندوی نه د کور و ندوی ه دی.**

معلومو مصدرونو کښې فاعلي معنا او په مجهولو مصدرونو کښې مفعولي معنا ورکوي او معنا يې په حال او مستقبل پورې تعلق لري لکه:

له تلل څخه تلونکی	له پاڅول څخه پاڅوونکی
له ختل څخه ختونکی	له ماتول څخه ماتوونکی
له وتل څخه وتونکی	له ګرځيدل څخه ګرځيدونکی
له وهل څخه وهونکی	له ډبيدل څخه ډبيدونکی
له ساتل څخه ساتونکی	له پخيدل څخه پخيدونکی

8- (ونی) دا لاحقه هم د (ونکی) پشان د مصدري لام پر ځای راځي او فعلي صفات ترې جوړيږي او نور خصوصيات يې هم کټ مټ د (ونکی) غوندې دی. لکه:

له تلل څخه تلونی	له پاڅول څخه پاڅوونی
له ختل څخه ختونی	له ماتول څخه ماتوونی
له وتل څخه وتونی	له ګرځيدل څخه ګرځيدونی
له وهل څخه وهونی	له ډبيدل څخه ډبيدونی
له ساتل څخه ساتونی	له پخيدل څخه پخيدونی

9- (ی ملينه) دا پسينه تورې د لام والا او ځينې ول والا اويدل والا مصادر و په آخر کښې د فعلي صفت د جوړولو د پاره راوړل کيږي، مګر په لازمي مصدرونو کښې فاعلي معنا او په متعدي مصدرونو کښې مفعولي معنا افاده کوي او معنا يې په ماضي پورې تعلق لري لکه:

له تلل څخه تللی	له وهل څخه وهلی

له ختل څخه ختلی	له ساتل څخه ساتلی
له وتل څخه وتلی	له پاڅول څخه پاڅولی
له پاڅېدل څخه پاڅېدلی	له غورځول څخه غورځولی
له درېدل څخه درېدلی	له ډېرېدل څخه ډېرېدلی

تبصره: الف :- له ځینو خصوصي مصدرو لکه (ژړل - خندل) څخه د غه دوهم قسم فعلي صفات نه جوړیږي، بلکې لـه مرادفـو مصدرو یعنی (ژړېدل او خندېدل) څخه سازېږي لکه : ژړېدونکی – خندیدونکې.

ب :- لـه (راتلـل، درتلـل، ورتلـل) څخـه چې پـه (ی) باندې فعلي صفت جوړیږي، نو (ت) یې په (غ) باندې اوړي لکه : راغلی– درغلی– ورغلی.

ج :- کله د (9) مادې په صفاتو کښې د مصدر (ل) غورځیږی او پر ځای یې (ی) راوړل کیږي لکه:

له الوتل څخه الوتی، له پرېوتل څخه پرېوتی، له نښتل څخه نښتی

د :- اچوونی چې یو مفعولي صفت دی غالباً په اصل کښې اچولی دی او وروسته یې (ل) په (ن) بدل شوی دی.

ه :- (استازی) هم یـو مفعـولي صـفت او د اسـتولی پـه معنـا دی. مګر د فعلي مادې په آخر کښې د (زی) په لګولو جوړ شوی دی.

و :- کله په (ونکې، ونی) سره جوړ فعلي صفات پـه معلومـو مـصدرونو کښـې هـم پـه مفعـولي معنـا راځـي، مګـر دا بـه هغـه ځـای کښـې چـې موصوف ته یې د فاعلي معنا نسبت نشي کیدی لکه: وړونکي مالونـه، خوړونکي شیان، اچوونی بچي.

د مجردو وصفونو لاحقې

مجردو صفونه هم لکه د صفاتو غوندې له اسم او صفت څخه د لاحقو په نښلولو جوړيږي او د يو نوم يا يو صفت معنوي يا ظاهري حالت او وصف ښکاره کوي. مثلاً (هوښيار) يو ذاتي صفت او (هوښيار توب) د دغه ذات او شخص وصفي حالت يا حاصل صفت دی. مجرد وصفونو ته په عربي اصطلاح (صفات محضه) هم ويل کيدی شي.

په پښتو کښې زيات مجردو صفونه لـه ذاتي صفاتو څخه جوړيږي چې په وروسته ډول يې بيانول غواړو.

1- (تـوب) دا لاحقـه د نومـو او صـفاتو پـه آخـر کښـې د مجـرد وصـف د جوړولـو او بيـانولو د پـاره راوړل کيـږي. د دې لاحقې خـصوصيت دا دی چې غالباً د اشخاصـو او بنيادمـانو اوصـاف بيـانوي نښه وي او کـه بـد، يعنـی هغـه وصـف چـې د (تـوب) پـه واسـطه سـازيږي هغـه بـه اکثـراً پـه بنيادمانو پورې مربوط وي لکه:

له نومونو څخه:	له صفاتو څخه:
له سړي څخه سړيتوب	له ليونی څخه ليونتوب
له خر څخه خر توب	له نارينه څخه نارينتوب
له غويي څخه غويي توب	له ساده څخه ساده توب
له سپي څخه سپي توب	له دوبي څخه دوبي توب
له هلك څخه هلك توب	له پيغلې څخه پيغلتوب
	له مرور څخه مرور توب

2- (تیا) دا علامه د (توب) سره په معنوی خصوصیت کښې نزدې ده مګر په لفظي لحاظ ورسره دومره فرق لري چې (توب) عام دی او د هر ډول کلمو سره راځي او (تیا) غالباً د صحیح الاخر صفاتو سره راوړل کیږي لکه:

له مشر څخه مشر تیا	له هوښیار څخه هوښیار تیا
له کشر څخه کشرتیا	له زړور څخه زړورتیا
له لوړ څخه لوړتیا	له پښېمان څخه پښېمانتیا
له روغ څخه روغتیا	له مرور څخه مرورتیا

3- (والی) : دا نښکه د عامو صفاتو په آخر کښې د وصفي معنا د بیانولو او مجرد وصف د جوړولو د پاره راځي مګر په ظاهري او صافو کښې زیات استعمالیږي لکه:

له مور څخه موړوالی	له کلك څخه کلکوالی
له پلن څخه پلن والی	له زیړ څخه زیړوالی
له اوږد څه اوږدوالی	له چیت څخه چیتوالی
له تور څخه تور والی	له جګ څخه جګوالی
له سور څخه سور والی	له غټ څخه غټوالی

دغه شان د نومو په آخر کښې هم راځي لکه:

له کور څخه کوروالی (خانه داری) له هلك څخه هلکوالی او نور.

4- (ولي) : دا لاحقه د خپلوانو د نومو او د ځینو صفاتو سره استعمالیږي لکه

له ورور څخه ورورولي	له خپل څخه خپلولي
له پلار څخه پلارولي	له پښتون څخه پښتون ولي
له مور څخه مورولي	له رشتين څخه رشتين ولي
له عزيز څخه عزيزولي	له سپين څخه سپين ولي
له تربور څخه تربورولي	

5- (واله)[1] دا علامه د اقوامو او ملتونو د نومو په آخر کښې د قومي او صافو د بيان د پاره استعمال شوې ده لکه:

له پښتون څخه پښتونواله	له اولس څخه اولس واله
له مغول څخه مغول واله	له ځائی څخه ځائي واله
له مومند څخه مومند واله	له ترکانې څخه ترکانې واله

6- (ګلي ګلوي) دا لاحقه هم د خپلوانو د نومو او ځينې صفاتو په آخر کښې راځي لکه:

له ورور څخه ورور ګلوي = ګلي	له پلار څخه پلار ګلوي
له عزيز څخه عزيز ګلي= ګلوي	له مور څخه مور ګلوي
له تربور څخه تربور ګلي= ګلوي	له هوسا څخه هوسا ګلوي
له خور څخه خور ګلوي	له پوونده څخه پوونده ګلوي = ګلي
	له پيژندوی څخه پيژندګلوي= ګلي
	(پيژندګلو هم ويل کيږي)

(1) داسی برې ښی چې (والی، ولي، واله) د (ول) څخه چې په پ ټوک . د بودن په معنا یو غیر مستعمل مصدر دی ماخوذ دی، وا چې هم معنا او هم لفظاً سره تناسب او نزد والی لري.

7- (ینه) : دا لاحقه د صفاتو او نومو په آخر کښې د وصفي معنا د ښودلو د پاره راغلې ده لکه:

له مړ څخه مړینه	له وړوکي څخه وړکینه
له هوسا څخه هوساینه	له هلك څخه هلکینه
له دلاسا څخه دلاساینه	له پېرزو څخه پېرزوینه
له لوی څخه لوینه	(په دې مثال کښې زیات وضاحت دی).

8- (وی) دا لاحقه د یو څو صفاتو په پای کښې د وصفی معنا د ښودلو د پاره راغلې ده لکه:

له بد څخه بداوی، له سپك څخه سپکاوی، له درون څخه درناوی،

له لوړ څخه لوړاوی، له ورك څخه ورکاوی.

9- (جلي "ه") (څرګنده ه) دا پسینه توری هم د ځینو صفاتو په آخر کښې راځي او مجرد وصف تري جوړیږي لکه:

له پوه څخه پوهه، له ناست څخه ناسته، له ولاړ څخه ولاړه

له پړ څخه پړه، له وړ څخه وړه.

10- (معروفه ي) دا توری د ذاتي صفاتو په آخر کښې زیاتیږي او وصفي معنا ښکاره کوي لکه:

له ځوان څخه ځواني	له توند څخه توندي
له غلیم څخه غلیمي	له درغل څخه درغلي
له ترکاڼ څخه ترکاني	له اندیوال څخه اندیوالي
له ټګ څخه ټګي	له ګاډیوان څخه ګاډیواني

له سیال څخه سیالي	له هوښیار څخه هوښیاري
له لوی څخه لویي	له غوبون څخه غوبني
له ګران څخه ګراني	له اوښبون څخه اوښبني
	له ګډبون [1] څخه ګډبني

11- (ملینه ی) دا توری هم د یو څو هجائي صفاتو په آخر کښې د مجرد وصف د جوړولو د پاره استعمال شوی دی لکه :

له زیات څخه زیاتی	له لر څخه لری
له کم څخه کمی	له بر څخه بری
له تېر څخه تېری	له سم څخه سمی

تبصره:

په پښتو کښې د مجردو وصفونو د جوړونې د پاره ځینی نورې لاحقې او پسینې هم شته مګر مثالونه یې لږ او کم دي چې دا دی په لاندې ډول ښودل کیږي :

12- (انه) لکه : له مېړه څخه مېړانه، له پړ څخه پړانه، له ور څخه ورانه، له یار څخه یارانه.

13- (نه) له لور څخه لورنه ، له ویر څخه ویرنه (مرثیه)

14- (تون) له ببل څخه ببلتون، له کوندې څخه کونتون

15- (ګیرنه) له یاد څخه یاد ګیرنه، له ډاډ څخه ډاډ ګیرنه.

---

(1) دا درې واؤه صفتونه تخفیفاً د (غوبه، او بهه، أبه) په شکل استعمالیږي مګر مجرد وصفونه یې غالباً له اصلي صورتونو څخه جوړ شوي دي او واو پکې غورځیدلی دی.

16- (سه) له تنګ څخه تنګسه.

17- (ګنی) له تربور څخه تربګني.

18- (لی) له سپور څخه سپرلی، له سور څخه سورلی.

19- (تانه) له سپي څخه سپيتانه (ښايي چې په اصلي کښې سپيتون وي).

20- (وښ) له سړی څخه سړی وښ.

21. (وخه) له تود څخه تودوخه = تودوخی.

22- (یز) له بند څخه بندیز، له لنډ څخه لنډیز.

23- (وښت) له پیدا څخه پیداوښت = پیدایښت.

24- (ون) له ژوندي څخه ژوندون.

25- (ا) له تور څخه تورا (تهمت).

****

د افعالو اشتقاق

ټول افعال په پښتو کښې له مصادرو څخه اشتقاقيږي، د افعالو اشتقاق د پاره ځينی لاحقې او سابقې هم شته مګر دومره ډېرې نه دي. دلته مونږ په لنډ ډول د افعالو د اشتقاق طريقه بيانول غواړو.

هغه افعال چې په پښتو کښې له مصدر څخه جوړيږي پر دوو ګروپو يعنی دوو برخو وېشل کيږي.

يو د حاليه افعالو ګروپ او بل د ماضيه افعالو ګروپ دی. د لام والا مصادرو د ماضيه افعالو په اشتقاق کښې د مصدر اصلي ماده چندان تغير نه کوي او تقريباً ټول ماضيه افعال په يو منظم او قانوني ډول جوړيږي؛ چې په دې اعتبار د پښتو ټول مصدرونه قانوني او تغير نا پذير بللای شو.[1]

مګر په حاليه افعالو کښې د ځينو مصادرو اصلي ماده تغير مومي، چې ځينی تغيرونه قانوني و ځينی بې قانونه دي مګر دا قسم مصدرونه هم ډېر کم او لږ دي.

د ول والا او يدل والا مصدرونو ځينی افعال مرکب دي چې د (کړل او شول) د افعالو په امداد سره جوړيږي او هغه به په مرکبو افعالو کښې وښودل شي. او ځينی افعال يې بسيط دي چې په خپله له مصدر څخه

(1) يوازې د (تلل، راتلل، ورتلل) مصدرونو په ماضی کښو تغير پ ېژي.

لاس ته راځي. دا قسم مصدرونه هم ټول قانوني دي او درست ماضيه او حاليه افعال ترې د يوې قاعدې سره سم جوړيږي صرف د يدل والا مصادرو په حاليه افعالو کښې څه قدر تغير راځي، او "د" يې په "ږ" بدليږي. په پښتو کښې په عمومي ډول له هر مصدر څخه لومړی درې اساسي صورتونه اشتقاق کيږي چې يو استمراري حال [1] بل استمراري ماضي او بل فعلي صفت دی.

بيا نورې صيغې او افعال له دغو درې صورتو څخه راوځي. په دې ډول چې مطلقه ماضی له استمراري ماضی څخه او نورې ماضي ګانې له فعلي صفت څخه اوامر، مستقبل له حال څخه جوړيږي.

اوس د يو څومصدرونو دغه درې اساسي صورتونه وګورئ:

		استمراري حال	استمراري ماضی	فعلي صفت
1	له ساتل څخه چې يو تغير ناکوونکې مصدر دی	ساتم	ساته	ساتلی
2	له الوتل څخه قانوني تغير کوونکی مصدر دی	الوزم	الوته	الوتلی
3	له لیدل څخه چې يو بې قانونه تغير کوونکې مصدر دی	وينم	ليده	ليدلی
4	له چلول څخه چې يو قانوني مصدر دی	چلوم	چلاوه	چلولی

(1) **استمراری حال نه جاري يا اخباري حال هم ويل کيدای شي.**

5	له چليدل څخه چې يو قانوني تغير کړونی مصدر دی	چليږم	چلېده	چلېدلی

د افعالو د اشتقاق پسينه او سرينه

له دغو پورته دري صورتو څخه چې نور افعال جوړيږي نو ضرور ځينی سرينه او پسينه علامې غواړي او دا دي په وروسته ډول بيانيږي:

سرينه:

1- (و) : دا يو سرينه توری دی چې د اطلاق او تجريد په معنا د استمراري حال، استمراري امر او ماضي په سر کښې راوړل کيږي او مطلق حال، مطلق امر او مطلقه ماضي تري جوړيږي لکه:

مطلق حال: وساتم – والوزم – ووينم – وچلوم – وچلېږم.

مطلق امر: وساته- [1] والوزه –ووينه – وچلوه – وچلېږه

مطلقه ماضي: وساته، والوته – وليده – وچلاوه – وچلېده دا (و) مطلقې د تمنايي ماضي په اول کښې هم راځي لکه: زړه مې غواړي چې والوتلی.

2- (وبه) دا سابقه د مطلق مستقبل د جوړولو د پاره د حال له فعل څخه مخکښې راوړل کيږي لکه: وبه ساتم، وا به لوزم، و به وينم، و به چلوم ، و به چلېږم[2]

---

[1] مطلق امر له مستمر امر څخه جوړيږي لکه (ساته) او مستمر امر د حال له فعلي مادې څخه د خطابيګړه) په لاره ولو تياريږي.

[2] (به) په جمله کې له واو نه وړاندی کيږي او د جملې د اول او مهم جز سره پيوستيږي. لکه زه به سباله احمدووينم.

3- (دې) داعلامه د غايب او متكلم امر د پاره د فعل حال د مخه راځي لكه: ودې ساتي – ودې وينې – ودې ساتم – ودې وينم [3].

پسينه:

4- (به) : دا توری تقريباً د استمرار او تاكيد علامه ده، او د استمراري ماضي په آخر كښې د زيات استمرار د پاره راځي لكه: الوته به – چلېده به – دغسې د فعل حال په آخر كښې د استمراري مستقبل او تاكيد معنا هم وركوي لكه: الوزم به – چلېږم به، پرته له دې څخه په نورو ځايو كښې هم استعماليږي.

5- (وای =وی) : يوه تمنايي لاحقه ده چې د فعلي صفت په آخر كښې د تمنايي ماضي د پاره راوړل كېږي لكه (كه سليم مې ليدلی وای، كه توريالی راغلی وای)

6- (يم، يو – يې ، يئ، دی ، ده، دي) دا كلمې په اصل كښې امدادي افعال دي خو د فعلي صفت په آخر كښې د قريبې ماضي د جوړولو د پاره راځي.

په دې كلمو كښې ضميري رنګ هم شته ځكه چې په ترتيب د متكلم، مخاطب، غايب مفرد او جمعې د پاره استعماليږي. سر بېره پر دغه د قرب علامې هم دي نو په دې لحاظ ضميري يا فعلي لاحقې هم ورته ويلای شو. مثالونه يې دا دي: ساتلی يم – ساتلی يو – ساتلی يې – ساتلی يئ – ساتلی دی – ساتلې ده – ساتلي دي – ساتلې دي.

---

[3] (دې) هم د (به) خصوص ت لري او به جمله ک . سرته ي لكه: سليم دې كريم ووينې.

7- (وم، وو – وې، ویئ- و، وه – وو، وې) دا کلمې هم په اصل کښې امدادي افعال دي چې د بعيدي ماضي د جوړولو د پاره د فعلي صفت په پای کښې راوړل کيږي. سر بيره پر دغه، ضميري رنګ هم لري او په ترتيب د متکلم، مخاطب، غايب مفرد او جمع د پاره استعماليږی چې په دغه وجه يې ضميري او فعلي لاحقې هم بولو. مثالونه يې دا دي.
ساتلی وم – ساتلی وو – ساتلې وې – ساتلی وئ – ساتلی وء- ساتلي وو – ساتلې وه – ساتلې وې.

8- (يې) دا دغايب د پاره يوه فعلي او ضميري لاحقه ده او د فعلي صفت په آخر کښې د شك، احتمال او شرط په وخت کښې راځي لکه:
ښايي حميد زما کتاب ساتلی يې.

9- (وي) دا کلمه په اصل کښې د حال جاري امدادي فعل دی مګر کله د (يی) پښان د فعلي صفت په آخر کې د شك او شرط په وخت کښې استعماليږي لکه: (ښايي د بورې ماشين چلېدلی وي، که چلېدلی وي ښه به وي).

10- (به يې، به وي) دا دواړه کلمې که د فعلي صفت په آخر کښې راشي نو په نزدې زمانه کښې شك او احتمال ښيي لکه (الوتلی به يې – چلېدلی به وي) [1]

يادګيرنه:

الف :- د (تلل، راتلل، ورتلل، درتلل) ماضی مطلقه له استمراري ماضي او دغسې مطلق حال يې له استمراري حال څخه نه جوړيږي بلکې خلاف القياس (ولاړ، راغی، ورغی، درغی، ولاړ شي، راشي) راځي.

(1) م ر په جمله ک (به) له فعل نه مخک را ي لکه: ماشين به چليدلی وی.

ب :- په ځینی دوه اجزایي مصدرونو کښې مطلقې صیغې له استمراري صیغو څخه د واو په زیاتوالي نه جوړ یږي بلکې د لهجې په تغیر لاس ته راځي په دې ډول چې په مطلقو صیغو کښې په اولـه هجا باندې خ ج (اکسنت) راځي لکه: که حمید کار پریښود زه به یې هم پرېږدم.

ج :- د ځینو مطلقو ماضی ګانو په منځ کښې کله واو هم زیاتیږي لکه وکوت، وخوت مګر دا زیاتوالی اساسي تغیر نه دی او لـه مفرد غایب څخه پرته په نورو صیغو کښې نه راځي.

دوهمه برخه ترکیبونه

لکه چې د کلماتو د تشکیل تر عنوان لاندې مو ویلي دي، په المانی ژبه کښې د پرېفکسونو په واسطه د کلماتو جوړښت په اشتقاق کښې داخلیږي او په فرانسوی کښې د ترکیب یو قسم باله شي.

په هر صوت دا فرق شاید د دغو ژبو د ځینو خصوصیاتو له مخه وي. لاکن په پښتو کښې لکه چې ګورو پریفکسونه (سابقې) اول خو بیخی لږ دي، او که څه موجود دي نو هغه هم زیات په اصل کښې اسما او صفات دي چې د سرینه علامو شکل یې موندلی دی. هر څه چې سفکسونه (لاحقې) دي نو هغه اکثر بلکې ټول ادوات او حروف دي، له دې کبله په پښتو کښې د لاحقو په واسطه د کلماتو تشکیل په اشتقاق کښې داخل وبالـه شو، او د سابقو په واسطه د کلماتو جوړونه د ترکیب یو قسم بولو، ځکه چې زیاتې سابقې په پښتو کښې د جلا او مستقلو کلمو رنګ لري او که ځینې پکښې حروف دي هغه هم له بلې کلمې نه جلا لیکل کیږي، بنا پر دې په پښتو کښې د کلماتو ترکیب پر دوه ډوله دی: یو هغه دی چې له سابقې او یوې بلې کلمې څخه جوړیږي او بل هغه دی چې د دوو مستقلو کلمو له یو ځای کولو څخه لاس ته راځي.

د سرینه علامو په واسطه د کلمو جوړونه

په دې قسم ترکیب کښې دوهم جزء اصل او آره او اول جزء متمم بلل کیږي ځکه چې د کلمې ټوله معنا د دې جزء په واسطه پوره کیږي.

د سابقو په واسطه په پښتو کښې صفات او نومونه جوړیږي چې بیان یې په وروسته ډول دی:

الف :- حرفي پریفکسونه :

1- (بې) : دا په پښتو کښې د نفي علامه ده چې د نومو په سر کښې د منفي صفت د جوړولو د پاره راوړل کیږي لکه:

له فکر څخه بې فکره [1]	له خولې څخه بې خولې
له خیال څخه بې خیاله	له لار څخه بې لارې
له ډول څخه بې ډوله	له ژبې څخه بې ژبې
له سر څخه بې سره	له جوړې څخه بې جوړې (بې مثال)
له خوند څخه بې خونده	له کډې څخه بې کډې
له کور څخه بې کوره	له وټ څخه بې وټه (بې نقص)
له زړه څخه بې زړه	ښایی چې په بلمنګی هم په اصل کښې بې مالګې وي

2- (نا) : دا هم د نفي سرینه توری دی د مجردو نومو او صفاتو په اول کښې د منفي صفت جوړولو د پاره راځي او په فعلي صفاتو کښې زیات استعمالیږي. لکه:

له فکر څخه نا فکره [2]	له بللی څخه نا بللی

---

(1) ، یو تغیر ورکوونکی حرف دی. د صحیحو کلمو په آخر کې (ه) زیانوی او د مونثو کلمو (ه) په (ې) بدلوي لکه دغه پورته مثالونه

له جوړ څخه نا جوړه	له ساتلی څخه نا ساتلی
له کار څخه نا کاره	له کتلی څخه نا کتلی
له پوه څخه نا پوه	له لیدونکی څخه نا لیدونکی
له بلد څخه نا بلده	له شونې څخه ناشونی
له چل څخه نا چله	له رغیدونی څخه نا رغېدونی
له خوښ څخه نا خوښه	له وللی څخه ناولی
	(په اصل کښې ناوللی دی)

3- (نه) دا هم د نفې سابقه ده، مګر زیات استعمال یې په افعالو کښې دی او د دې په واسطه منفي افعال جوړیږي لکه :

نه ځي– نه کښېنې– نه پاځم– نه پاځیده– نه دی راغلی– نه و راغلی – و نه لید[1] او داسې نور، دا سابقه په فعلي صفاتو کښې هم استعمالیږي لکه:

نه ستړی کیدونکی، نه جوړیدونکی – نه رغېدونکی.

4- (مه) [2] دا سابقه د منفی امر د جوړلو د پاره د مثبت امر د مخه راوړل کیږي لکه: مه ځه – مه کښېنه – مه پاځه – مه وهه – مه ګوره – مه چلوه – مه ویریږه:

---

(2) **(نا) هم تغیر ورکوونکی حرف دی.**

[1] **دا علامه کله د فعل نه وروسته او کله د دوه اجزاو افعالو په منځ کې هم راځي لکه: حمید ځي نه، نه پرې ږدم – پرې نکوئ او نور.**

یادونه: له دغه وړاندې منفي صفاتو څخه مجردو صفونه د نورو مجردو او صافو پشان د لاحقو په واسطه جوړیږي لکه:

بې فکري – نا جوړتیا – نا بلدي – نا خوښي – بې خولې توب – بې زړه توب

5- (هم) دا سابقه په پښتو کښې ډېر مثالونه نه لري خالی په دې وروسته کلمو کښې د صفت د جوړولو د پاره راغلې ده او د معیت او ورسره والي معنا ورکوي لکه:

همځنګ، هم خیال، هم غاړی، هم عمر، هم ځولی ، همغاړه.

6- (پر) یو څو مثالونه پکښې موجود دي لکه: پر کتې ، پردیس ، پر ناله

صفتي پریفکسونه :

7- (کم) دا سابقه د نومو په سرکښې د صفت د جوړلو د پاره استعمالیږي لکه: کم عقل- کمزور – کم فکر – کم طاقت – کم همت.

8- (بد) د دې سابقې په واسطه په پښتو کښې ډېر صفات جوړ شوي دي لکه:

بدخرځی= بدخرځ (مسرف)– بدشکل– بدنام– بدمخی– بدسری– بد چلندی– بدپوری– بدرګ– بدستر ګی– بدلمن– بدمرغی– بدژبې– بد لاری– بدځناور– بد لېوه– بدسولی (چې په هوش برابر نه وی) بدخولی– بدژوندی – [1].

---

[2] دغه د نفی سابقه غالباً په اکثرو اریایي ژبو کې سره شریک دی. په سنسکریت کې (نس،نه) د نفی توری دی، چې د پښتو (نه، نا) ورسره یووالی او نزدیوالی لری.

(1) په مرکبو صفاتو کې (ی) هم د لاحقې په أول زیانیې او کله ې (ی) هم را ې.

9- (یو) د دې سابقې په واسطه ځینی صفات او قیود جوړ شوي دي لکه: یوسترګی– یولاسی– یووزری– یوستوی (یك لا)– یوازې– یونیم– یوشان– یورنګ– یوډول– یوخپل– یوراز– یوځو.

10- (نیم)[2] د دې سابقې په ذریعه هم ځیني صفات او نومونه جوړ شوي دي لکه:

نیم ژوبله – نیم زالی – نیمه خوا – نیم ګړی – نیمکله – نیمچه – نیمکوره – نیم برخی – نیم کښه دروازه (نیم باز) نیمکی.

اسمي پریفکسونه :

11- (خوا) د دې سرینې په واسطه ځیني صفات جوړ شوي دي لکه: خوابدی – خواشینی، خواخوږي.

12- (شا) دا سابقه د صفاتو او نومو د مخه راځي او صفات او اسماتړې جوړیږي.

صفات : شاکړوپی– شاټیټی– شاټوغی– شا کوپ– شاخوږی

نومونه : شاټینګه (سنګدان) شاډوله (یوه لوبه ده) شاخیل– شامتوله (یوه مرغۍ ده) شاغوت (په اصل شاګوته دی).

13- (شا، ښا) دا دواړه سابقې اکثر د نومو د جوړونې د پاره راځي او د ښه او لوی معنا ورکوی لکه: شاتوت– شاتیر– شاکاسه– شاځلمی– شارګ– ښاپیرۍ– ښامار– ښاپیرك

---

(2) **د (هم، کم، بد، نیم) سابقه د پښتو او پارسی ترمنځ شریک دي. او د یښو مثالونه هم له پارسی سره شریك راغلي دي لکه: کم همت – کم عقل**

14- (سر) دا کلمه هم د سابقې په صورت استعمالیږي او ځینی صفات او نومونه پرې جوړیږي لکه: سرتور– سرکوزی– سرزوری– سرکښ– سر هوا– سرګوم (بې هوش)، سرتېری (سر باز)– سرخیل– سرلښکر.

نومونه دا دي سروری– سر باندې– سرکلی– سرکونډی– سر پښتې– سرټونی– سرپوښ– سر پیچک– سرورخ – سرګړی (د غره یو خوشبوی وابنه دي).

15- (خر) دا کلمه هم د سابقې په صورت د ځینو نومو په اول کښې راغلې ده لکه: خرمنډی (یو بوتی دی) – خرولـه – (مجنون بید)– خرغوږ– خرډګ (یو بوتی دی چې پاڼه یې پر زخم باندې ږدي).

د مصدر او فعل جوړولو سابقې

په پښتو کښې ځینی نورې سابقې شته چې اکثر د مصدرونو په اول کښې راځي. دا سابقې ځینې حرفي ځینې ضمیري او ځینې داسې ادوات دي چې کومه خاصه معنا یې هم نه معلومیږي، دغه شان دوهم جزیې هم مختلف صورتونه لري چې ځینی مستعمل معنا دار لفظونه دي او ځینې بې معنا کلمې ښکاري په دې قسم ترکیبونو کښې ځینې اجزاء په خپله اصلي معنا هم دلالت کوي او ځینی یې نه کوي بلکې یو بل مفهوم لري چې هغه یې له اجزاء وڅخه نه معلومیږي لکه (پرې وتل) چې د لویدلو معنا ورکوي او دا معنا یې په اجزاو کښی نه لیدل کیږي. د دې قسم ترکیبونو مثالونه دومره ډېر نه دي او په وروسته ډول بیانیږي.

16- (پرې) دا اصلاً یوه ارتباطي کلمه ده، چې د دې وروسته مصدرونو په سر کښې راغلې ده، له دې ترکیب څخه یو بل مفهوم راوځي چې له اجزاوٴ څخه یې نه معلومیږي. لکه: پرې وتل – پرې باسل – پرې ویستل – پرې ښودل – پرې کول – مکر په (پرې مینځل او پرې ولل) کښې د دوهم جزٴ معنا په خپل حال پاتې ده او بله معنا نه افاده کوي.

17- (پورې) لکه: پورې وتل–پورې ایستل– پورې باسل– پورې کول پورې وهل.

18- (کښې) په اصل کښې د ظرف توری دی چې د سابقې په صورت استعمالیږي لکه. کښېوتل، کښې ایستل، کښېباسل، کښېودل، کښېمنډل، کښېناستل، کښېنول، کښېکاږل، کښېکښل.

19- (دننه) دا سابقه له (دننه) څخه مخففه ده او یو څو مثاله لري لکه: ننه وتل– ننه ایستل– ننه باسل.

20- (جار) لکه: جاروتل، جارایستل، جار باسل.

21- (لاندې) لکه: لاندې وتل– لاندې ایستل– لاندې باسل– لاندې کول.

22- (را ، در، ور) دا درې واړه ضمیري سابقې دي چې د مصادرو او افعالو په اول کښې راځي او د طرف معنا هم پکښې ده لکه : راوستل، راکول، راتلل، راوړل، راخکل (کش کردن)، راوتل، راوخکل، درتلل، ورتلل، در کول، ورکول او نور.

23- (پرا) لکه: [1] پرانیستل، پرانستل = پرانیځل (په یوه معنا دی).

---

(1) **پر تلل هم غالباً له پراو تلل (وزن کردن) څه جوړ شوی دی او د مقایسه کولو معنا ورکوي.**

24- (تبر) لکه: تبروتل، تبراپستل، تبر باسل.

25- (بيـا) لکـه بيامونتـل = بيـا مونـدل (بيـا پـه معنـا کښـې څـه فـرق نـه راولي).

26- (ن) لکه : نغورېل، نغرل، نغوتل.

27- (بو) لکه بوتلل.

له مستقلو الفاظو څخه د کلمو جوړونه

په پښتو کښې د الفاظو او کلماتو له ترکيب او يو ځای کولو څخه دا وروسته کلمې جوړيږي:

1. مرکب نومونه
2. مرکب صفتونه
3. مرکب فعلونه
4. مرکب قيود
5. مرکب ضميرونه

نو مونږ هم په دغـه ترتيـب د پښتـو د ترکيبـاتو بيـانول غـواړو. لـه دې ترکيباتو څخه[1] عموماً يوه بله معنا معلوميږي چې هغـه بـه د اجزاو لـه اصلي معنا سره هم څه مناسبت لري.

---

(1) **دې ولو ترکيباتو نه صرفي ترکيبونه وبل کيږي. کوم ترکيبونه چ له هغو څه يوه کلمه جوړول مطلب وي، او د يوې کلمه حکم مومي لکه غواړالة ، هغه درست صرفی ترکيبونه دي او کوم چ د يوې کلمه حکم نه مومي بلکه هره کلمه يې کلمه ټانله حيثيت لري هغه نحوي ترکيبونه دي لکه (د لاس امسا).**

مرکب نومونه

په پښتو کښې مرکب نومونه څو قسمونه لري او د هغو د جوړولو د پاره هم بیل بیل صورتونه او لارې موجودې دي، مګر دلته د اختصار په غرض د فعلي او غیر فعلي نوموتر عنوانو لاندې بیانیږي.

غیر فعلي نومونه (د شیانو نومونه)

په غیر فعلي نومو کښې ځینی د ذاتي او مادي شیانو نومونه دي ځینې غیر مادي نومونه دي یعنې د معنا په لحاظ پکښې جلا جلا ډولونه لیدل کیږي، مګر دلته یې مونږ د لفظي صورتونو او قسمونو په لحاظ بیانووځکه چې د الفاظو په ترکیب کښې همدا شی مهم ښکاري.
په پښتو کښې د مرکبونو مود جوړونې بیان په وروسته ډول دی:

<u>اول قسم</u>: په پښتو کښې اول قسم مرکب نومونه هغه دي چې له دوو جلانومو څخه مرکب شوی او جوړ شوي وي دا قسم مرکب نومونه دا وروسته صورتونه لري:

1- اول صورت یې دا دی چې د دواړو کلمو تر منځ اضافي ارتباط موجود وي. یعنی یو مضاف الیه او بل مضاف وي. له دې قسم ترکیب څخه عموماً په پښتو کښې یوه بله معنا مرادیږي او د یوې ګوښې او ځانله کلمې شکل پیدا کوي. دغه شان په دې رقم ترکیبونو کښې د

اضافت (د) هم عموماً حذفیږي دا راز مرکب نومونه بیا پر دوه ډولـه راځي:

الف :- هغه دي چې د ترکیب په وجه یې په اجزاو کښې څه تغیر او بدلون نه وي راغلی لکه: پر هر پاڼه، ګزك پاڼه، برکت بوټی، مرغۍ پښه، غوایې ژبه، ټوپۍ ګل (ګل بابونه) خرغوړ، خرولـه، شرغشی، نمر ګل ، لیوغونی [1] شاتو مچۍ ، سباناری ، نامه غوټی، کټمل، بوډۍ ټال، مابنام سترګه، سهار سترګه، زنګانه سترګه، سرورخ، سترګو رپ، بادپکې، غوږوالۍ، اورګاډی (ریل). پیریانو کټکی (څلور کونجه تور غوندی کاڼی وي) ملا بانګ، نس ناسته (اسهال) سر پښتۍ – ګیډې واده (هغه باران چې په شین آسمان کیږي).

تبصره: په دې قسم نومو کښې ځینی خاص نومونه یعنی د کلیو او ځایو نومونه هم موجود دي لکه: الدا د مېنه، سلام مېنه، کرم کور، میاګانو ډېری ، میاګانو بانډه، شاخبل غونډۍ، پښتون کوټ، سیالکوټ او نور.

ب :- هغه نومونه دي چې په اجزاو کښې یې تغیر او بدلون راغلی وي لکه: غړوندی (د غاړې وند = بند) / پښندی = د پښې وند / ترلـه (د تره لور) چر بانګ (د چرګ بانګ)، وژغونی (وزوغنی) –پښتورګی – باډیوه (باد ډیوه)، شو لوابنه / تربور (د تره بور = پور) زړو کبوی- مالګوبې (د مالګې اوبه) – اېروبې – غوږېچنه – پیکړه، زمرکټی – میښ کټی،

(1) یو بوی دی چ رن ي د لیوه پوکي نه ورته دی.

غوبل (د غوايي پل) – غويمنډ = د غوايي منډ يا منډه)، غوب لرګی (د غوبل لرګی) – اورپښتی (د اور له پښته)، اوسپن خړی (د اوسپنې خړه) کالو سر.

2- دوهم صورت يې دا دی چې د دواړو کلمو تر منځ د عطف ارتباط وي چې دې ته عطفي مرکب ويل کيدی شي. دا هم پر دوه رازه دی، يو قسم هغه دی چې په کلماتو او اجزاو کښې يې څه تغير راغلی وي او بل قسم هغه دی چې تغير پکښې نه وي راغلی.

الف :- هغه عطفي ترکيبونه چې په اجزاو کښې يې تغير نه وي پيښ شوی او د عطف توری هم پکښې نه وي دا دي:

مارمهی (يو دريابي مهی دی چې د مار په شکل وي يعنی هم مار او مهی وي) / شوده پی(يو بوټی دی) – لری بری / لوړه ژوره / مرګ ژواک / ورکړه راکړه / پرې ورې / چم ګاونډ / مې وريجې- ناسته ولاړه – کندې کپرې – شنه زرغونه [1]

ب :- هغه عطفي ترکيبونه چې په کلماتو کښې يې څه نه څه تغير پيښ شوی وي. د هغو مثالونه دا دي :

شوا روځ / اندوخر/ نر ښځی / سرو مال / ډنګ ډولی (ډانګ اوډولی).

<u>دوهم قسم</u>: دوهم قسم مرکب نومونه هغه دي، چې له اسم او صفت څخه مرکب شوي وي يعنی يو جزء يې اسم او بل جزء يې صفت وي.

---

(1) ددې ډول نومو په منځ کې اصلاً د عطف (او) شته لا کن د ترکيب له امله حذف شوی دی.

د داسې مرکبو نومو صورتونه په وروسته ډول دي:

1- اول صورت دا دی چې د پښتو د توصیفي ترکیب له قانون سره سم اول صفت او بیا موصوف راغلی وي. دا هم بیا دوه رازه دی یو هغه دی چې په کلماتو کښې یې څه تغیر نه وي راغلی او بل هغه دی چې تغیر پکښې پېښ شوی وي.

الف :- هغه مرکب نومونه چې له اسم او صفت څخه جوړ شوی وي او تغیر پکښې نه وي پېښ شوی دا دي:

اوږد غوږی [1] (خر) / شنه کوتره / مړه تبه / لوی اختر / کوچنی اختر / توري اوبه / منځه ګوټه / غټه ګوته / کچه ګوته / اباسیند / ژیړی تبه / مړوند / کاپر ګل / سور ګلی / سپین زر / سره زر / سور اغزی / خړه کوتره / سره مرچ / نری جوار / غټ جوار / خوږه وله / توره غاړه / توري مچی / سري مچی / زیړ لرګی / ډمبر ګلی (ګل جعفری) تور لمی / سورلنډی / وچولی / نری وریجې / وچکالي / شین ډنډ / سور منی (پسرلی) سورمېږی / ښانګه ورمېږي.

تبصره: د کلیو او ځایو په نومو کښې هم دغسې نومونه ډېر دي لکه:

سړه خوا / توره خوا / وازه خوا / بر کلی / لر کلی / نری تنګی / سپینکی تنګی / زرغون ښار / توره غونډی / توره شا / سپینه شا.

---

(1) **د (ی) زیاتوالی کوم اساسی تغیر نه دی، وا چ د کلمه د اجزاو شکل نه بدلوي.**

ب :- هغه مرکب نومونه چې له اسم او صفت څخه جوړ شوي وي او څه تغیر هم پکښې راغلی وي دا دي:

سرښښنه (سوری ښنه)، تښزندی (تښزوند)، سره مخه، جوړوبې= آبشار (یعنی څوړې اوبه)، کړ لیچ (کج گردشی)[1] خوړوبی، سړوبی (چې اوبه پکښې سړیږي) تودوبی – حمام (ځکه چې اوبه یې تودې وي) څوړوبی، پرکتی (ښایی چې پردی کتی= بچې وی) سروبی (یو ځای دی چې سرې اوبه لري)، پردښس (پردی دیس)، خړوبې (خړی اوبه)، مړغونی= تربوز ابو جهل [2]

2- دوهم صورت یې دا دی چې موصوف د مخه او صفت یې وروسته راغلی وي لکه: سرکوزی– مخ ځوړ– ورځلوی (قیامت) سالنډی– سیند لاهو– نرسوی (سوی انار)– لوخړه (ښایي چې اصل یې خړلوګی وي) – مخ پیچومی– او نور.

3- دریم صورت دا دی چې اول جزء یې عددي صفت وي چې دښته عددي مرکب هم وایي لکه: دري ښاخی، دري غاښی، پنج غاښی، دوپټه، دوه خوخی، دو شاله، دري ورګی (اشتر سه ساله)، پنجکوړه (یو ځای دی شاید په اصل کښې پنج کوره وي)، دوه سری (د یوه غره نوم دی)

دریم قسم : دریم قسم مرکب نومونه هغه دي چې له اسم او فعلي مادي څخه ترکیب شوی وي. په دې قسم مرکبو نومو کښې اول جزء غالباً

[1] که چ د کړې لیچ په شان وی.
[2] که چ مړې غ لري.

یـا فاعـل او یـا مفعـول وي او دوهـم جـزیې فعـل وي، لکـه دا وروسـته مثالونه: غاښ چیچی (یو بوټی دی)، هډماتی، زړه بداوی، کور ودانې (ماندینه) زړه سوی، نس خوږی، سر خوږی، نظرمات، اودس ماتې، روژه ماتې، سړه لړې تبه (ځکه چې سړه لری)، ملاټړ (کومك) د مرکبې آلې نومونه هم په دې قسم کښې داخلیږي. یعنی مرکبې آلی په پښتو کښې له اسم او فعلي مادې څخه جوړیږي چې اول جزء یې په معنا کښې عموماً مفعول وي د دې مرکبو آلو په آخر کښې کله (ونی، ی) هم د لاحقو په ډول زیاتیږي لکه: اور لړونی، سر تړونی، مچشړونی، غاښ ټومبونی، رګ وهونی، غوږ وهونی، اوب شیندی، لاس پاکی، لاس وچوونی، لاړ ګیر، اورنیوونی، لاس ولونی، اورلړ، مچشړ.

کله د اسم او فعلي مادې ترکیب او یو ځای کېدل په اضافي ډول هم وي لکه پښې ارته، نمر پرېواته، نمر خاته، کوچمال، څخوبی (اوبو څخ)

یادګیرنه: په پښتو کښې ځینې داسې مرکب نومونه هم شته چې د دواړو اجزاو یا د یوه جزء معنا او مفهوم یې پوره نه معلومیږي او تقریباً نا مفهومې کلمې وي لکه:

کال کونډی، مار کونډی، بډه ګال، کټه میری، کنی کاټر، ګور ګټی، شین تغ، بانې چغ، خړ پوسی، ستړ کوری، بړه ګړه، خوږلوړی (شرین مزه) بورچنده (بچه مرده)

****

د فعلي نومونو ترکیب

لـه فعلـي نومـو څخـه مطلـب مـصدرونه او د حاصـل مـصدر نومونـه دي. مرکـب مصدرونه په پښتـو کښـې د کـول او کېـدل پـه واسـطه جوړيـږي او دا وروسـته صـورتونه لري:

1- چې (کول او کېدل) د ذاتي يا مجرد اسم نه وروسته راشي. لکه:

اشر کول، تلوار کول، څار کول، پام کول، لوکول، اسره کول، بره کول، پلمه کول، توره کول، ډنډوره کول، جرګه کول، کوژده کول، اوړه کـول، وانښـه کـول، ژړا کـول، رڼا کول، خندا کول، غلا کول، پرې کول، سوری کول، خپلوي کـول، وروري کـول، سـيالي کول، ختې کول، يوې کول، ماتې کول، زاری کول، بخی کول، دارو کول، جارو کول.

2- چې اول جز يې بل بسيط مصدر او دوهم جز يې کـول او کېـدل وي لکـه: وهـل کـول، چيچل کول، تلل کول، ګنډل کېدل، شړل کېدل، تلل کېدل.

3- چې اول جز يې صفت وي لکه: ملامت کول، پړ کول، خړ کول، آشنا کول،پخلا کول، تالاکول، ويده کول، خپه کول، جوړه کول، ښکاره کول، باري کول، خوندي کول، پاتې کول، ويلې کول، تړی کول، وړی کول، لاهو کول.

4- چې اول جز يې قيود او آدات وي لکه: کښته کول، وروسته کول، يوازې کول، ځانته کول، ايسته کېدل، بس کېدل، پوري کول، باندې کول، لاندې کول، پرې کول.

يادګيرنه: په دې ټولـو مـصدرو کښـې چې د "کـول" پـر ځـای " کيـدل " راشـي نـو کېدل والا مصدر تري جوړيږي.

5- بل قسم مرکب مصدرونه هغه دي چې تر کول او کېدل د مخه له يوه څخه زيات اجزا لري لکه: مخه ښه کول، تور بريښ کـول، راشـه درشـه کـول، لـټ پلټ کـول، خـواره واره کول، بې پردې کول، بې لاری کول، خوابدی کول، ببخونده کول، نا پوهي کول، ترلاسه کول، پرځای کول، ترمخ کول، ترمې ترمې کول، درې درې کېدل، پـه يـوه خولـه کېـدل،

تار پتار کېدل، پوري راپوري کيدل، پس پس کول، را په زړه کول، لاندې باندې کېدل، هغه دغه کول او نور.

6- پرته لـه کـول او کېـدل څخـه د ځينـو نـورو بـسيطو مـصدرو پـه واسـطه هـم مرکـب مصدرونه جوړيږي لکه:

لاس وهل، زړه وهل، پوري وهل، ټک وهل، لاندې وتل، لاندې ويستل، تر غاړې وتل.

تبصره:

الف :- د پښتو مرکب مصدرونه د معنا په لحاظ پر دوه ډوله دي :

يو قسم هغه دي چې د "کول او کېدل" سره مرکب جزء د مفعول حيثيت ولري او د فعل جزء ونه ګرځي لکه: تلوار کول، وانښه کول، وهل کول، لاس وهل، او بل قسم هغه دي چې د کول او کېدل سره مرکبه کلمه د مفعول حيثيت و نه لري بلکې د فعل جزء او د فعل په مفهوم کښې داخله وي. چې په دې صورت کښې به جلا مفعول غواړي لکه: دوست خپه کول، حميد پخلا کول، ماشوم ويده کول، دروازه پوري کـول، ديـوال پورتـه کول، غنم لو کول، ديوال سورى کول، ميخ ټک وهل.

کوم مصدرونه چې اول جزء يې صفت او يا قيـود او ادوات وي؛ هغـه ټول پـه دو هـم قسم کښې داخليږي او کوم چې اول جزء يې مصدر وي هغه په اول قسم کښې داخل دى او کوم چې اول جزء يې اسم وي په هغو کښې دواړه قسمونه راځي.

ب :- هغه کلمى چې په (ا ، ه ، و ، ى) سره مختومې وي لـه هغـو څخـه عمومـاً د "کـول او کېدل" په ذريعه مصدرونه جوړيږي.

ج :- د کول والا مصدرونه ټول متعدي دي لکه پخلا کـول او پـه (کېـدل والا) کښـې کـوم چې اول جزء يې مصدر وي هغه هم متعدي دي لکه وهل کېدل، او کوم چې اول جز يـې صفت يا حرف وي په هغه کښې ځينى لازمي راځي لکه:

ويده کېدل، پورته کېدل او ځينى متعدي وي لکه : خوندي کېدل، باندې کېدل.

مرکب حاصل مصدرونه

مرکب حاصل مصدرونه له مرکبو مصادرو څخه په لاندې ډول تیاریږي:

7- په ټولو کول والا مصادرو کښې د "ل" پر ځای "نه" راځي او مرکب حاصل مصدر ځنې جوړیږي لکه: تلوار کونه، پخلا کونه، وروسته کونه.

8- په کېدل والا مصادرو کښې د "ل" پر ځای (نه اوه) راوړل کیږي او حاصل مصدر ترې جوړیږي لکه : پخلا کېدنه، پخلا کېده او نور.

******

مرکب صفتونه

مرکب صفتونه هم لکه د مرکبو نومو له دوو یا زیاتو کلمو څخه جوړیږي او په آخر کښی یې کله (ی، اوه) هم د لاحقو په ډول زیاتیږي. په دې صفاتو کښې ځینې نسبتي او ځینې فعلي وي او د لرلو او کولو معناوې ترې معلومیږي. په پښتو کښې د مرکبو صفاتو مختلف قسمونه په وروسته ډول دي :

1- اول قسم مرکب صفتونه هغه دي چې له اسم او صفت څخه مرکب شوی وي. دا هم بیا دوه صورته لري :

الف :- هغه صفتونه دي چې صفت او موصوف پکښې په اصلي ډول استعمال شوی وي یعنی اول صفت او ورپسې موصوف وي لکه:

تریو مخی، تور مخی، تور سری، سپین سری، سپین ږیری، غونډ سری، کوږ سترګی، خړ سترګی، شین سترګی، کلك سترګی، مړسترګی، پوچ خولی، وازخولی، غوړزبی، چینګ خولی، لوی خولی، کین لاسی، تنګ زړی، کلك زړی، هیر زړی، تور غوږی، سور بونی، بد غونی، سور وږمی، وچموری، ټول واکی، خپلواکی، غټ سری، لوی خیټی، سور بویه، خوږ ژبی، بدمرغه، ځوانیمرګ، لنډ فکری ، بر لاسی.

ب :- هغه صفات دي چې په مقلوب ډول وي یعنی لومړی موصوف او وروسته صفت راغلی وي لکه : سر لوړی، سر ټیټی، شا ټیټی، سر تور، مخ تور، لړ مون خوږینی، زړه چاودی، پښې لوڅی، مخ رونی، زومړی، ورور مړی، مور مړی، پلار مړی، مخ پټی غوتی، کور ګډی، کور ډاګی، کور ورانی، سر پټی، سر لوڅی.

2- هغه مرکب صفات دي چې له عددي صفت او اسم څخه د توصیفي ترکیب په ډول جوړ شوی وي لکه: یو ستر ګی، یو لاسی، یو وزری، دوه مخی، دوه ژبی، څلور بولی، دوه سری، دوه بندی اګی، لس ډزی ټوپك، شپږ ډزې تمانچه، دوه کوره، دوه پوړه، دري چته، دوه لاسه، دري ګوټه، دری کونجه، دوه دونه (دو چند) دوه برخې، دوه برغې، څلوربولی (شاید چې څلور پلی وی).

3- دريم قسم مركب صفتونه هغه دي چې له دوو نومو څخه جوړ شوی وي لکه: شناز ګيډی، غندل غاړی، سندر غاړی، لوبغاړی، رنځور غاړی، نمر مخی، پی مخی، منځکوره (درميانه، متوسط).

4- څلورم قسم صفتونه هغه دي چې لـه اسم او فعلي مادې څخه مرکب شوی وي. په دې قسم صفاتو کښې اول جزء غالباً مفعول وي لکه:

زړه سواندی، کور ودانې، کور ورانی، نوم ورکی، خبرلوڅی (خبر لوڅ)، نوم وړی، پوروړی، ملاماتی دودونه، تی روی هلك، اور مړ، لاس پاکې، پوز پاکی، ډوډۍ غړپ، تالی څټ، لاړو هونی، مور روی ، سر غړاندی، ژب غړاند ، او کله پکښې اول جزء فاعل او يا ظرف هم وي لکه : بادوړی، نمرسوی، نر سوی، مينه وړی، کوڅه ډب.

5- پنځم قسم صفات هغه دي، چې لـه مصادرو څخه جوړ شوي وي او مرکب فعلي صفات بلل کيږي چې دا وروسته صورتونه لري.

الف :- چې دوهم جزء يې د متعدي "لام والا" او "ول والا" مصدرو څخه د (ی) به راوړلو جوړ شوی وي، يعنی دوهم جز يې مفعولي صفت وي او اول جز يې فاعل وي لکه: بلاوهلی، مار خوړلی، خدای ښښلی[1] تيغ وژلی، ټوپك ويشتلی، خدای شرمولی او کله يې اول جز مفعول هم راځي. لکه : آزار ګټلی.

ب :- هغه دی چې لـه کول والا او ځينو ول والا مصدرو څخه د اول جزء د وروسته د (کړی) په راوړلو سره جوړ شوی وي. دا قسم صفات عموماً مفعولي صفات دي لکه پخلا کړی، تالا کړی، ويده کړی، تبره کړی، ښکاره کړی، مات کړی، تور کړی، مور کړی او کله ور سره صريح مفعول هم راځي لکه: لاس پرېکړی، پوز پريکړی، غوږ پرېکړی.

ج :- هغه دي چې د کيدل والا مصادرو څخه د (شوی) په را راوړلو جوړيږي. دا قسم صفات لـه لازمي مصادرو څخه فاعلي او لـه متعدي مصادرو څخه مفعولي راځي لکه:

پخلا شوی، تالا شوی، مات شوی، مړ شوی، بلل شوی.

---

(1) **درست فعلي صفات دري صيغ لری په ملينه (ی) د مفرد مذکر او په معروفه (ې) د جمع مذکر او په مجهوله (ې) د مفرد مونث او جمع مؤنث د پاره را ي.**

تبصره: يو څه مرکب صفات نور هم شته چې له دغو قسمو څخه وتلی دي لکه:

ژړغونی، مړ ژواندی ، زړه پوري ، پس مرګی، مات ګوډ ، سپیندروبې، غوړه مال.

د :- که چېرې د کول او کېدل والا مصادرو په آخر کښې د لام پر ځای (ونکې- ونی) راوړی شي نو په دې صورت کښې هم مرکب فعلي صفات جوړیږي. دا فعلي صفات په متعدی معلومو او لازمي مصادرو کښې فاعلي صفات بلل کیږي لکه: تلوار کوونکی، پخلا کوونکی، ماتوونکی، پورته کوونکی، پخلا کیدونکی، پاتې کېدونی، او په متعدي مجهولو مصادرو کښې مفعولي صفات باله شي لکه :

بلل کیدونکی، وهل کیدونکی، پرې کیدونکی، پرې کیدونی، باندې کیدونکې.

مرکب فعلونه

مرکب افعال هغه دي چې د امدادي افعالو او خصوصاً د " کړل او شول " د ګردان او صیغو په مرسته جوړ شوي وي.

په پښتو کښې درست مرکب افعال حالیه وي که ماضیه په منظم او قانوني ډول جوړیږي او ټول د یو قانون او قاعدې سره سم راځي چې بیان یې په لاندې ډول دی :

حالیه افعال: د حالیه افعالو د جوړولو او ترکیب صورتونه دا دي:

1- (استمراري حال) "له کول والا" مصادرو څخه په دې شان سازیږي چې د "ل" د حذف نه وروسته د (م- و- ې- ئ- ي) متصل فعلي ضمیرونه راوړل کیږي لکه: له پخلا کول څخه پخلا کوم– پخلا کوو– پخلا کوې– پخلا کوئ – پخلا کوي[1] (په معروفه ي) او له کېدل والا مصادرو څخه هم استمراري حال په دغه شان راځي، مګر دومره ده چې "د" په "ږ" بدلیږي لکه له پخلا کېدل څخه پخلا کیږم، پخلا کیږو ، پخلا کیږې، پخلا کیږئ، پخلا کیږي.

---

(1) په پ ـتو ک ـی د حال د پ ـاره دغ ـه پ ـه ص ـیغې اس ـتعمالیږي چ ـه اول ـه د مف ـرد م ـتکلم، دوهم ـه د جم ـع م ـتکلم دریم ـه د مف ـرد مخاط ـب، ل ـورم ـه د جم ـع مخاط ـب او پ ـه ه ـم د مفرد غائب، جمع غایب او مذکر او مونث د پاره په شریك أول را ي.

2- (مطلق حال) له کول والا مصادرو څخه د اول جزء نه وروسته د (کړم، کړو، کړې ، کړئ، کړي "په معروف ي") په راوړلو سره لاس ته راځي لکه له[2] پخلا کول څخه: پخلا کړم، پخلا کړو، پخلا کړې، پخلا کړئ، پخلا کړي، دغسې له ځینو "ول والا" مصادرو څخه هم په پورته ډول راځي یعنی د اول جزء د وروسته دغه وړاندې افعال ګردانیږي لکه له سپینېدل څخه سپین کړم– سپین کړو– سپین کړې– سپین کړئ– سپین کړي.

او له کیدل والا او ځینې "یدل والا" مصادرو څخه د اول جزء په وروسته کښې د "شم، شو، شې، شئ، شي" په ګردانولو د مطلق حال صیغې جوړیږي لکه له پخلا کېدل[1] څخه پخلا شم، پخلا شو، پخلا شې، پخلا شئ، پخلا شي. یا له پاکېدل څخه پاك شم، پاك شو، پاك شې، پاك شئ، پاك شي.

3- (امکاني حال) امکاني حال له ټولو مصادرو څخه د مصدر په پای کښې د "ی" یا "ای" په زیاتولو او بیا د "شم، شو، شې، شئ، شي" په ګردانولو جوړیږي لکه له وهل څخه وهلی شم = وهلای شم، وهلای شو، وهلای شې، وهلای شئ، وهلای شي. یا له پخلا کول څخه پخلا کولی شم = پخلا کولای شم، پخلا کولای شو، پخلا کولای شې، پخلا کولای شئ، پخلا کولای شي.

4- (مجهول حال) مجهول استمراري حال له کېدل والا متعدي مصادرو څخه د معلوم حال په قاعده جوړیږي یعنی د"ل" پر ځای متصل فعلي ضمیرونه راځي او "د" یې په "ږ" اوړي لکه: له وهل کېدل څخه وهل کیږم، وهل کیږو، وهل کیږې، وهل کیږئ، وهل کیږي.

مجهول استمراري حال په دې ډول هم جوړیږي چې د بسیطو مفعولي صفاتو یعنی "ی والا" مفعولي صفاتو په آخر کښې (شم، شو آلخ) راوړی شي لکه له وهلی څخه وهلی شم (زده می شوم) وهلی شو، وهلی شې، وهلی شئ، وهلی شي.

---

(2) **له پخلا کول څخه مطلق حال صیغه د "کول" د مترادف مصدر "کؤل" په کومك جوړیږي.**

(1) **له پخلا کېدل څخه د مطلق حال صیغه د "کېدل د مترادفو مصدر (شول) په مرسته جوړیږي.**

او د مجهول مطلق حال د جوړولو طريقه دا ده چې د مفعولي صفاتو په آخر کښې (شم، شو تر آخره) ګردانيږي مګر د بسيطو مفعولي صفاتو د مخه يو "و" هم زياتيږي لکه له وهلی څخه ووهلی شم (زده شوم) ووهلی شو، ووهلی شې، ووهلی شئ، ووهلی شي او د مرکبو مفعولي صفاتو د مخه "و" نه زياتيږي لکه لـه پخلا کړی څخه پخلا کړی شم[1] پخلا کړی شو، پخلا کړی شې، پخلا کړی شئ، پخلا کړی شي.

5- (مستقبل) د مستقبل صيغې ټولې د حال لـه صيغو څخه جوړيږي او نور څه نه غواړي خالی "به" په لاړمو ځايو کښې راوړل کيږي. مثلاً د استمراري مستقبل د پاره "به" د استمراري حال نه وروسته راځي لکه: پخلا کوم به، پخلا کوو به، پخلا کوې به، پخلا کوئ به، پخلا کوي به، يا : پخلا کيږم به، پخلا کيږو به، پخلا کيږې به، پخلا کيږئ به، پخلاکيږي به.

او د مطلق مستقبل د پاره "به" د مطلق حال په منځ کښې راوړل کيږي لکه:

پخلا به کړم، پخلا به کړو تر آخره يا پخلا به شم، پخلا به شو تر آخره.

دغسې په امکاني مستقبل کښې "به" د (شم، شو" څخه مخ کښې راځي. لکه وهلای به شم، وهلای به شو تر آخره او په مجهول مطلق مستقبل کښې "به" له "و" نه وروسته او ياد"کړي" نه مخ کښې راځي لکه: وبه وهلی شم، وبه وهلی شو تر آخره پخلا به کړی شم، پخلا به کړی شو تر آخره [1]

6- (د امر صيغې) د امر صيغې هم لـه حال څخه جوړيږي يعنی کـه د استمراري حال د اصلي مادې په وروسته کښې د متصلو ضميرونو په ځای د مفرد د پاره د خطاب "ه" او د جمع د پاره "ئ" راوړی شی نو استمراري امر ځنی جوړيږي لکه (پخلا کوه – پخلا کوئ – يا پخلا کيږه، پخلا کيږئ) له ((پخلا کوم، پخلا کيږم)) څخه جوړ شوي دي او که چيرې دغه نښې د مطلق حال د وروسته راشي نو مطلق امر ځنې لاس ته راځي لکه:

---

(1) **دلته کاف ساکن ویل کیږي**

[1] **"به" چ په جمله ک راشی نو لـه فعل خه جلا کیږي او د اول نوم سره پیوسته را ي لکه زه به حمید پخلا کؤم.**

(پخلا کړه، پخلا کړئ، یا پخلا شه، پخلاشئ) چې له "پخلا کړم، پخلا شم" څخه ماخوذ دي.

ماضیه افعال:

1- (استمراري ماضی) له کول والا او کېدل والا مصادرو څخه په آسان ډول جوړیږي او د مصدر په آخر کښې د هرې صیغې د پاره خپل خاص فعلي ضمیرونه یعنی "م، و،ې، ئ، ه خفی، ل، ه جلی، ی) راوړل کیږي لکه له پخلا کول څخه : پخلا کولم، پخلا کولو ، پخلا کولې، پخلا کولئ، پخلا کاوه، پخلا کول، پخلا کوله، پخلا کولې[2] او له پخلا کېدل څخه (پخلا کېدم، پخلا کېدو، پخلا کېدې، پخلا کېدئ، پخلا کیده، پخلا کېدل، پخلا کېدله، پخلا کېدلې.

2- (مطلقه ماضي) له کول والا مصادرو څخه داسی جوړیږي چې د اول جزء د وروسته (کړم، کړو، کړې، کړئ، کړ، کړل، کړه، کړې) ګردانیږي. لکه له پخلا کول څخه پخلا کړم، پخلا کړو، پخلا کړې، پخلا کړئ، پخلا کړ، پخلا کړل، پخلا کړه، پخلا کړې او له "کېدل والا" مصادرو څخه د مطلقې ماضي د پاره د اول جزء نه وروسته (شوم، شوو شوې،شوئ،شو، شول، شوه ، شوې) ګردانیږي لکه له پخلا کېدل څخه : پخلا شوم، پخلا شوو، پخلا شوې، پخلا شوئ، پخلا شو، پخلا شول، پخلا شوه، پخلا شوې.

3- (قریبه ماضی) له کول او کېدل والا مصادرو څخه پر دې ډول جوړیږي چې د مرکبو فعلي صفاتو په وروسته کښې (یم، یو، یې، یئ، دی، دی ده، دي) راوړل کیږي لکه له پخلا کول څخه:

پخلا کړی یم، پخلا کړی یو ، پخلا کړې یې، پخلا کړی یئ، پخلا کړی دی، پخلا کړي دي، پخلا کړې ده، پخلا کړی دي، یا له پخلا کېدل څخه:

پخلا شوی یم، پخلا شوی یو، پخلا شوې یې، پخلا شوې یئ، پخلا شوی دی، پخلا شوې ده، پخلا شوي دي.

---

[2] **په ماضي کې عموماً دا صیغه را ې چې په ترتیب د مفرد متکلم، جمع متکلم، مفرد مخاطب، جمع مخاطب، مفرد غایب مذکر، جمع غایب مذکر ، مفرد غایب مؤنث او جمع غایب مؤنث د پاره دي.**

4- (بعیده ماضی) له کول والا او کېدل والا مصادرو څخه په دې شان جوړیږي چې د مرکبو فعلي صفاتو نه وروسته (وم- وو- وې- وئ- و- وو- وه- وې) ګردانیږي لکه له پخلا کول څخه :

پخلا کړی وم-پخلا کړی وو- پخلا کړی وې- پخلا کړي وئ- پخلا کړی و-پخلا کړي وو – پخلا کړې وه – پخلا کړې وې- یا له پخلا کېدل څخه:

پخلا شوی وم– پخلا شوي وو– پخلا شوې وې– پخلا شوې وئ– پخلا شوی و– پخلا شوي وو– پخلا شوې وه– پخلا شوې وې.

5- (تمنایي ماضي) له کول والا او کېدل والا مصادرو څخه د تمنایي ماضي د جوړونې طریقه دا ده چې د فعلي صفاتو په پای کښې "وی، وای" راوړل کیږي. لکه له آشنا کول څخه اشنا کړی وای، یا له آشنا کېدل څخه آشنا شوی وای = وی.

6- (احتمالي ماضي) له دغو مصادرو څخه د احتمالي ماضي د جوړولو د پاره د فعلي صفت په آخر کښې (به یي، به وي) راوړل کیږي لکه: آشنا کړی به یی، آشنا شوی به وی.

7- (امکاني ماضی) د امکاني ماضي د جوړونې د پاره د ټولو مصادرو په وروسته کښې ((ی = ای) زیاتیږي او بیا (شوم، شوو، شوې، شوئ، شو، شول، شوه، شوې) ګردانیږي لکه له وهل څخه:

وهلی شوم– وهلی شوو– وهلی شوې– وهلی شوئ– وهلی شو– وهلای شول– وهلې شوه– وهلی شوې– یا له ویده کول څخه:

ویده کولای شوم– ویده کولای شوو– ویده کولای شوې– ویده کولای شوئ– ویده کولای شو– ویده کولای شول– ویده کولای شوه– ویده کولای شوې.

تبصره: دا پورته د استمراري امکاني ماضی صیغې وې او که د مطلقې امکاني ماضي صیغې جوړول وغواړو نو په اول کښی به یې یو "و" هم راوړو لکه: ووهلای شوم، و وهلای شوو تر آخره.

8- (مجهولې ماضي ګاني) استمراري مجهوله ماضي پردې ډول جوړیږي چې له (کولی، کېدلی) څخه وروسته (شوم، شوو تر آخره) ګردانیږي لکه له آشنا کول څخه آشنا کولی شوم او له آشنا کېدل څخه آشنا کېدلی شوم، او مطلقه مجهوله ماضي داسې راځي چې له کړی څخه وروسته (شوم، شوو تر آخره) ګردانیږي. لکه له آشنا کول څخه آشنا کړی شوم. له پخلا کول څخه پخلا کړی شوم. او د قریبې، بعیدې، تمنایي او احتمالي ماضي ګانو د جوړونې د پاره د مفعولي مرکب صفت مثلاً(پخلا کړی شوی) په پای کښې د دغو ماضي ګانو علامې

راځي لکه لـه پخلا کـول، کېـدل څخه پخلا کړی شوی یـم، پخلا کړی شوی وم، پخلا کړی شوی وای، پخلا کړی شوی به وي.

تبصره: په پښتـو کښـی لکه چې ښکاره ده ټول مجهـول او امکـاني افعـال مرکـب افعـال دي او د امـدادي افعـالو پـه کومـك جوړيـږي او پـه معلومو غيـر امکـاني افعـالو کښـی بيـا څه مرکـب او څه بسيط دي. نـو معلومه شوه چې مرکـب افعـال پـه پښتـو کښـې ډېر دي او پـوره بيـان يـې زيات وخت غواړي.

مرکب قيود او ادوات

مرکب قيود که څه هم پـه پښتـو کښـی نسبتاً کم دي مګر بيـا هم پـه وروسته ډول بيانيږي:

1- (د تعميم قيود) له څېلمي، لـه مخـه، لـه يـوې مخې، لـه سره، لـه يـوه سره، ګرد سره.

2- (د اشارې او ظرف قيود) دلتـه، هلتـه، دغلتـه، هاغلتـه،[1] هالتـه، دې خوا، هغه خوا، داسې، هاغسې، دغسې.

3- (د علـت قيـود) څـه لـه = څـه تـه – څـه د پـاره = څـه رنګـه، لـه املـه، له کبله.

4- (د مقدار قيود) څومره، څونه، دومـره، هـومره، هغـومره [2] هـاغومره، دغومره، لوکوتی، لږ غوندې، لږ شان.

---

(1) **له (لته) او (دا، دغه ، هاغه) څه جوړ دی، دغه شان، داسـ ، هاغسـ له دا ، هاغه او (سی) نه مرکب دی.**

5- (د تاکید قیود) هر ګوره، خامخا، ارومرو، هو بهو، کټ مټ.

6- (د نفی د تاکید قیود) هیڅکله، هیچرته، هیڅ شان، هیڅ ځای، هیڅ وخت.

7- (د مفاجات قیود) نا څاپه، نا ګومانه، نا ببره، نا پامه.

8- (د استفهام قیود) کوم پلو، کومه خوا، چېرته، څه خیل، څه ډول، څه راز.

9- (د تشبیه قیود) لکه چې، په څېر، په شان، په رنګ، په دود، شانته.

10- ځینی نور مرکب قیود چې د بېلو بېلو معنا ګانو د پاره راځي دا دي :

تل تر تله، هر کله، پرله پسې، ژر تر ژره، یو له بله، یو په یو، سم د لاسه، څه نه څه، څه لاڅه، هر وخت، شامدام، خدای زده، خوچه، تر څو، څو چې، تر هغه چې، خوشی په خوشی، هیڅ بېڅه، وچ په وچه او نور.

مرکب عددونه او ضمیرونه

هر کله چې مرکب ضمیرونه او عددونه په پښتو کښې دومره ډېر نه دي نو ځکه ځانله رانه وړی شول.

1- (ضمیرونه) مرکب ضمیرونه غالباً دا دي:

الف :- دا وروسته اضافي ضمیرونه په مرکبو ضمیرو کښی شمېرل کیږي لکه (دده– د دې– د هغه– د هغې– د دوی– د هغوی) دا رنګ که

---

(2) **د اشارې له کلمو او (مره، نه) څه جوړ شوی دی.**

په (ستا، ستاسی، زما، زمونږ) کښې "ز، س" جلا وبولو نو هم مرکب ګڼل کیږي.

ب :- ځینې مبهم ضمیرونه لکه: هر چا، هر څوك، هر څه، هیچا، هیڅوك، نور څوك، بل څوك، نور چا، بل چا، نور څه، بل څه، یو چا، بل یو، هر یو.

ج :- ربطي ضمیرونه لکه: چا چې، څه چې، هر څوك چې، هر څه چې، هر یو چې، ځینی چې، څومره چې، کوم چې، پکښې (په هغه کښی)، تر (تر هغه)، پرې (پر هغه) .

2- عددونه :

الف :- له لسونه په پورته بې له یو څو عددو څخه نور ټول اعداد مرکب ګڼل کیږي لکه: یو ولس، دولس، دیارلس، څوارلس، پنځلس، شپاړس، اولس، اتلس، نولس، یوویشت، دوه دېرش، درې څلوېښت، یو شپېته، دوه اویا، یو نوي او نور...

ب :- د ټولو اعدادو په آخر کښې د مذکر د پاره (م) او د مونث د پاره (مه) راوړل کیږي. او رتبي عدد تر جوړیږي لکه: دوهم، دریم، څلورم، پنځم، شپږم، اوم، اتم، نهم، لسم، شلم، دېرشم، سلم تر آخر مګر د ارقم اعداد د مشتقي اعدادو رنګ لري ولې چې یو حرف پکښې زیات شوی دی. دغه شان دېرش، څلویښت، پنځوس، شپېته، اویا، اتیا، نوي هم مشتقي عددونه معلومیږي چې له (درې، څلور، پنځه، شپږ، اووه، اته، نه) څخه جوړ شوي دي.

د الفاظو تکرار

په پښتو کښې د الفاظو او کلماتو تکرار هم ډېر لیدل کیږي. دا تکرارونه د ځینو معنوي مقصدونو د پاره هم راځي، یعنی کله پکښې مقصد تاکیدوي او کله ورځخه یوه بله معنا هم اخېستل کیږي چې هغه معنا یې له یوه لفظ څخه نشي مرادېدی، لکه (پټ پټانی) چې د یوې لوبې نوم دی او دا معنا یې له یو جزء څخه نه معلومیږي. دغه دواړه قسمونه په وروسته ډول بیانیږي :

د الفاظو تکرار د تاکید د پاره: تاکید او نه تاکید غالباً له دې څخه معلومیږي چې که چېرې د یوه لفظ یو جزء په خپله معنا پوره دلالت کاوه نوله دې څخه ثابتیږي چې بل جز یې د تاکید دپاره دی. مګر د لفظي استعمال په لحاظ دا قسم تکرارونه ډېر صورتونه لري او بیان یې په دې لاندې ډول دی:

اول قسم: هغه دی چې دواړه معنا دار لفظونه وي لکه: شار شپار ، ټوکې ټکالې، ټنګ ټکور، چپه چپتیا ، چال چلند ، تش تور، شار شډل، ټك ټوك،لوخ لغړ، ډنګ ډولی، اخوا دېخوا.

دوهم قسم: هغه دی چې یو لفظ یې معنا دار او بل یې تقریباً بې معنا وي چې په دې کښې تابع مهمل هم داخلیږي او دا وروسته صورتونه پکښې موجود دي :

1- اول صورت دا دی چې اصله کلمه وړاندې او تابع یې وروسته وي.

الف :- په دې کښې تر ټولو مشهور او زیات صورت دا دی چې د اولې کلمې د ړومبې حرف په ځای (م) راځي او هغه لفظ تکرار یږي لکه: ډوډۍ موډۍ، لرګی مرګی، لاس ماس، ګوته موته، ډیوال میوال، کور مور، کوزه موزه ، سړی مړی، مګر د کومو نومو په سر کښې چې میم وي نو په هغو کښې اصل نوم تکراریږي لکه :

منګی منګی، مال مال، موټر موټر، مار مار، مړۍ مړۍ.

ب :- کله د اول حرف په ځای (پ) راځي او تکراریږي لکه: لوڅ پوڅ، مړ پړ، خړ پړ، زوړ پوړ، کلک پلک، سوړ پوړ، یخ پخ، وریت پیت، خل پل، وار پار، لیت پیت، نیغ پیغ، چغ پغ، لوڅې پوڅې، اړ و پړ، چټ پټ، غوړ پړ، شوک پوک.

ج :- کله د اول حرف په ځای (و) راځي او تکراریږي لکه:

کوږ وږ، ګډ وډ ، ګاري واري، ښانګې وانګې، کړه وړه، ستړ وتړ، چل ول ، تالاوالا ، خور وور، دړې وړې، دانه وانه:

د :- چې اول حرف یې په (ب) تبدیل او مکرر شي لکه: ارجل برجل، ډ ډبډ ، سوټ بوټ، جل بل، ایله بیله، ایشته بیشته، تېر بېر، ګړ بړ.

ه :- بل قسم هغه دی چې د دوهمې کلمې په منځ کښې (و) زیات شوی وي لکه:

ډب ډوب – ټس ټوس – کړپ کړوپ – کړس کړوس – ډز ډوز – زوګ زوګ – شر شور – ډنګ ډونګ – ټک ټوک – خړس خړوس.

و :- چې د اولې کلمې (ی) یا (و) یې په دوهمه کښې په الف بدل شوی وي لکه: ډول ډال، ټول ټال ، ټیپ ټاپ، ټبل ټال ، چېړ چاړ.

تبصره: ځینی نور مثالونه چې په جلا جلا ډول راغلي دي دادي:

نوی نوزی، روغ رمټ، سوړ سمخ، اریان دریان، خپ دپ، تالاترغا، خبرې اتري، زوړزپ، تورتم، کم کوز، تېل ما تېل ، لنډو ګنډ ، تس نس، سم دم، سوی لوی، مال هل.

2. دوهم صورت دا دی چې اصله کلمه وروسته او تابع یې د مخه راغلی وي په دې کښې زیات مثالونه داسې دي چې د متبوع د اول حرف په ځای په تابع کښې الف راغلی دی لکه: ادل، بدل، اخلی پخلی، ادوبدو، اریك شریك، اله ګوله ، الغاو تلغاو، انې بانې، اغه دغه، اېغ نېغ او ځینې نورمثالونه چې هر یو په بېل بېل ډول دي دا دي:

تپه تیاره، ټپ ړوند ، تم تری، اړو دوړ، الوول، جك جوړ.

د الفاظو تکرار د یوې معنا د پاره:

1- کله یو لفظ د یوې معنا د پاره تکرار شي او په آخر کښې یې یوه نسبتي لاحقه هم راشي لکه: کوړ کوړی، دوړ دوړکه، بوړبوړکی، ګونګونی، غاړه غټی، غاړه غړی، توړ توړی، انډك سونډك، انډی کونډی، اکه پکه، ریز مریز.

2- کله د دغو مکررو الفاظو تر منځ (را ، نا ، په، تر، ا) راوړل کیږي لکه: پټ راپټ، مات رامات، ورك را ورك، تله راتله، تګ راتګ، پښې را پښې، ښه نا ښه، جوړ نا جوړ، روغ ناروغ، مېلمه نا مېلمه، تېل نا تېل، بلد نا بلد ، تېر په تېر، هېر په هېر، شا په شا ، خوا په خوا ، څنګ په څنګ، سر په سر، لاس په لاس، تار په تار، خوله په خوله، لور په لور،

مخ په مخ، غېږ په غېږ، خوله تر خوله، لاس پر لاس، مخامخ، شواشو، دبادب.

د کلماتو د ترکیب معنوي او لفظي حالتونه

درست کلمات عموماً دوه حالته لري: یو لفظي حالت دی او بل معنوي حالت.

دا دواړه حالتونه که څه هم تر ډېري اندازې په تېرو بحثو نو کښې معلوم شول مګر په دې ځای کښې یو څه زیات وضاحت ورکول غواړو.

لفظي حالت: دوه کلمې چې سره یو ځای کیږي او پیوستیږي د لفظي حالت په اعتبار دوه صورته لري یو دا چې دواړه کلمې جلا جلا حیثیت لري او هره یوه بېل بېل کار اجرا کوي. مثلاً (تور قلم، د سلیم کتاب) په دې دواړو ترکیبو کښې دواړه اجزا سره بېل بېل دي او هره کلمه په مستقل ډول خپله معنا ورکوي. داسې نه ده چې د دواړو له پیوستولو څخه کومه بله معنا راوتلې ده. دې قسم ته مونږ نحوي ترکیب وایو.

پر نحوي ترکیب کښې تش د کلمو له موقعیت څخه بحث کیږي چې یوه کلمه څه مقام لري یعنی فاعل باله شي، که مفعول که فعل او که بل څه په دې لحاظ دغسې ترکیب ناقص کلام هم بولي ځکه چې دوه کلمې پکښې سره یو ځای شوي دي مګر خبر یې لامعلوم نه دی، او که داسې ووایو چې (د سلیم کتاب ورک شو) په دې صورت کښې پوره او کامل کلام بلل کیږي، بل صورت یې دا دی چې دواړه کلمې جلا جلا حیثیت

ونه لري بلکې د يوې کلمې حکم يې موندلی وي او په جمله کښې ورته يو شی يا فاعل يا مفعول او يا فعل ويل کيږي. دې قسم ته غالباً صرفي ترکيب وايو.

په دې کتاب کښی مخکښی بيان شوي ترکيبات ټول په دې قسم کښی داخل دي، مثلاً په دې جملو کښې (سليم پر هر پانه راوړه – کريم سرې مچۍ وچيچه) (پر هر پانه) مفعول او (سرې مچۍ) فاعل بلل کيږي چې په دې وجه د يوې کلمې حکم لري او کلموي ترکيب هم ورته ويلای شو. په مصادرو کښې هم دغه دوه قسمه ترکيبو نه ليدل کيږي لکه:

لاس وهل چې او له کلمه پکښی مفعول باله شي او نحوي تجزيه پکښی کېدای شي، مګر په ټك وهل کښی دغه بېلتون نه کيږي يعنی (ټك" ته مفعول نشو ويلای بلکې "ټك وهل" ټول فعل دی او مفعول به يې کومه بله کلمه وی لکه ميخ ټك وهل– په مصادرو کښې دا فرق ډېر مهم دی ځکه چې دا فعالو په اشتقاق کښی هم بيا ډېر فرق کوي، او د اول قسم څخه يو ډول او له دوهم قسم څخه بل ډول اشتقاقيږي مثلا له لاس وهل څخه ماضی مطلق لاس وواهه او له ټك وهل څخه (ټك واهه) راځي.

<u>معنوي حالت</u>: د معنوي حالت له مخه د پښتو ترکيبونه په بل راز دي او دلته بيا لفظي حالت ته نه کتل کيږي، له معنوي حالت څخه مقصد د ترکيباتو معنوي رنګونه دي چې په يو ځای کښی تقريباً حقيقي او اصلي معنا ورکوي او په بل ځايکښې مجازي او کنايي– دا بحث که څه هم ډېر مهم دی او ښايي چې يو مستقل کتاب پرې وليکل شي مګر د

وخت د لږوالي له کبله د زیات بحث موقع په لاس نشته خو څه نه څه اشاره به ورته وکړو.

په مفردو او بسیطو کلمو کښی هم دغه معنوی فرقونه شته، مثلاً زمری چې د حقیقي معنا په اعتبار د یو حیوان نوم دی او که د یو سړي د پاره استعمال شي نو دا یې مجازي معنا ده ، په مجازي معنا کښی څه مشابهت او نسبت ضرور وي او قرینه هم غواړي. که څوك چا ته ووایي (چې هله زمریه! دا کار وکړه!) نو د کار کولو له امر څخه معلومیږي چې دلته مجازي معنا مطلب ده ولې چې حقیقي زمري ته خو څوك د کار کولو نه وایي یا مثلاً دا چې "سترګه را ختلې ده" دلته هم له سترګې څخه مجازاً نمر مطلب دی ولې چې حقیقي ستر ګې ته خو د را ختلو نسبت نه کیږي. اوس به راشو مرکبو کلمو ته، مرکبې کلمې هم دغه معنوي خصوصیتو نه لري او دا کلمې په پښتو کښی ډیرې دي مثلاً د "زړه تورېدل" اصلي او حقیقي معنا متروکه ده او مجازاً په زړه بدېدلو کښې استعمالیږي لکه چې وایي " له حمید څخه مې زړه تور شو). په دی مثال کښی غالباً د تور والي په نسبت کښې چې زړه ته شوی دی مجاز راغلی دی او دې ته په عربی کښی عقلي مجاز وایي. داسې مثالونه په پښتو کښی زیات پیدا کیږي خصوصاً ځینی مصدرونه او اسما په دغسې ترکیباتو او معنوي خصوصیاتو کښې د جوهریت مقام لري او ښایې چې سړی ورته جوهري مصدرونه او نومونه ووایي. وروسته مونږ ځینې دغسې مصدرونه او نومونه له خپلو ترکیباتو او معنوي رنګونو سره ښیو:

مصدرونه:

1- (وهل) دا مصدر په ډېرو ترکیباتو کښې استعمالیږي چې اکثر مختلفې معناوې افاده کوي، مثالونه یې دا دي : لاس وهل، ګوتې وهل، جل وهل، جك وهل، بډې وهل، څړیکې وهل، زړه وهل، لار وهل، ډغرې وهل، رمباړی وهل، ناړې وهل، ږلی وهل، چینجو وهل، بزووهل، شخو ندوهل، شپېلی وهل، غوپه وهل، ککړې وهل، ګونده وهل، مړانی وهل، تندی وهل، سترګه وهل، ستن وهل، رګ وهل، پټکی وهل، لنګ وهل ، ټوپ وهل، پلتی وهل، جاج وهل، تلی وهل ، څنګ وهل، میخ وهل، ټك وهل، پوړې وهل، ټبل وهل، خټ وهل، پړك وهل، څنډوهل، بډ وهل، څپ وهل.

2- (اچول) لاس اچول، ډډه اچول، زړه اچول، انګټې اچول، تار اچول، پرده اچول، ارم اچول، ټال اچول، اچار اچول، پال اچول، ډاډه اچول، بچې اچول.

3- (لګول) لاس لګول، شالګول، ډډه لګول، زړه لګېدل، پته لګول، اور لګول، ارم لګول، مال لګول، خوله لګول، لرګی لګول، اوبه لګول ، شالګېدل، ارخ لګول.

4- (ترل) زړه ترل، خوله ترل.

5- (خوړل) زړه خوړل، ټکړې خوړل، بډې خوړل، قسم خوړل، سر خوړل، ټال خوړل، هوا خوړل، ګولی خوړل.

6- (اخستل) اور اخستل، په سر اخستل، بډې اخستل، لاس اخستل، پښې اخستل، بدې ورځې اخستل.

نومونه: ځینی د ظاهري شیانو نومونه هم د کلماتو په ترکیب او د مختلفو معنا ګانو په څرګندولو کښې زیات تاثیر لري او ډېر ترکیبات او جلا جلا معنا ګانې ځنې معلومیږي. دغسې نومونه یو جوهري خصوصیت لري چې د خپلې معنا په قوت ور څخه ډېر ترکیبات زئیږي.

دا ډول نومونه زیات انساني اندامونه دي چې یو څو مثالونه یې دا دي:

1- (زړه): دا نوم د ډېر و کلماتو د جوړولو د پاره د اصل او جذر درجه لري او یوه لړۍ کلمې ورڅخه جوړیږي لکه:

الف : مصدرونه: زړه کول، زړه نیول، زړه ټینګول، زړه ماتېدل، زړه چاودل، زړه ساتل، زړه وهل، زړه ترل، زړه کتل، زړه خوړل، زړه وړل، زړه ایستل، زړه ټولول، زړه لویدل، زړه ښویدل، زړه وتل، زړه وخکل، زړه ختل، زړه بایلل، زړه تشول، زړه خوړېدل، زړه دربېدل، زړه سړول، زړه سول، زړه بدول، زړه خړیدل، زړه ټکیدل، زړه بدېدل، زړه ورانېدل، زړه خورېدل، زړه خوړینېدل، زړه سپینېدل، زړه کړېدل، زړه شین کېدل، زړه ربړېدل، زړه تورېدل، زړه پړسول، زړه اچول، زړه ته لوېدل ، زړه بد بد کېدل، زړه خولې ته راتلل.

ب : نومونه او صفات: زړه ور، زړه ورتیا ، زړورتوب، بې زړه، زړوري، شین زړه، زړه سوی، زړه سواندی، زړګی، زړه سر، زړه ټوټه، زړه بدی.

2- (پښه) پښه نیول، پښې رااخستل، پښې خرل، پښې غزول، پښې ارته، له پښو نه اچول.

3- (خوله) خوله نیول، خوله لګول، خوله ماتول، خوله ور، بې خولې، لوی خولی، بې خولې توب.

4- (سترګه) سترګې سپینېدل، سترګه وهل، سترګې وتل، بې سترګو، سترګه ور، سترګو رپ، کلك سترګی، خړ سترګی، کوږ سترګی، سترګك، سپین سترګې.

5- (ژبه) ژبه کول، ژبه ماتول، ژبه ور، بې ژبې، بې ژب توب.

6- (غاړه) غاړه بندېدل، غاړه خلاصېدل، غاړه غړول، غاړه کېښودل، غاړه نیول، غاړه کول، غاړه وښکل، غاړه اچول، اوچته غاړه وړل، غاړه غړی ورتلل، تر غاړې کېدل، تر غاړه وتل، غاړې کول، غندل غاړی، لوب غاړی، سندر غاړی، رنځور غاړی، اوږد غاړی، غاړه کی، غړوندی، غړانګه، پسته غاړه، جګه غاړه، د کمیس غاړه، د سیند غاړه، د غره غاړه او نور.

7- (مخ) مخ وهل، مخ کول، مخه نښه کول، مخه نیول، پر مخ تلل، مخور، مخوریز، مخامخ.

8- (سر) سرنیول، سرته رسیدل، سر خوړل، سرکول، په سرختل، سرتلل، سر خوږول، سرګرځول، سر لګول، سر سرتورول، سر په سرکېدل، سرټرونی، سر تور، سر په سر (مساوی).

9- (غوږ) غوږ نیول، غوږ اینښوول، غوږ نه رپول، غوږ ور، غوږین، غوږوالی، غوږی، غوږو، لوی غوږی، سپر غوږی، تور غوږی.

10- (لاس) لاس لګـول، لاس وهـل، لاس اخـستل، لاس پورتـه کـول، لاس ورکـول، لاس رسـیدل، لاس کېـدل، لاس پـوري کـول، لاس وینځـل، لاس نیوه، سمد لاسه، کینې لاسی او نور.

کتاب تمام شو

د مولف نور آثار

شماره	د کتاب ب نوم	کال هـ.ش	چاپ یا ناچاپ
1	پښتنی تور سړې	1318	نا چاپ
2	پښتو ادبیات – رساله	1318	په کابل کالنی کښې چاپ شوې ده .
3.	د مینو هینداره (ترجمه)	1320	نا چاپ
4.	پښتو نثر	1320	په کابل کالنی کښې چاپ شوی دی
5.	مومند عبد الحمید	1320	نا چاپ
6.	پښتانه شعرا دوهم ټوک	1321	چاپ شوی دی
7.	پښتو کلی شپږم سمستر (ګرامر)	1322	چاپ شوی دی
8.	د معارف د دریم ټولګي قرا ئت	1323	چاپ شوی دې (ترجمه)
9.	خوږې قصې	1321	نا چاپ.
10.	د پښتو د ادب تاریخ	1323	چاپ شوی دی
11.	د پښتو لومړی لیار ښوونکی (ګرامر)	1324	چاپ شوی دی
12.	د ژوند وظیفی ترجمه	1324	نا چاپ
13.	د معارف د شپږم دینیات ترجمه	1323	په کابل کانی کښې چا شوی ده.
14.	د پښتو ادب درې	1322	

	مشهورې کورنۍ رساله		نا چاپ

شماره	د کتاب ب نوم	کال هـ.ش	چاپ یا ناچاپ
15	د پښتو د اشعارو اقسام – رساله	1323	نا چاپ
16	د پښتو او سانسګریت ګرامری نزدیوالی رساله	1324	په کابل کالنۍ کښې چاپ شوی ده.
17	د پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه	1324	چاپ
18	ځلاندې پلوشې	1324	ناچاپ
19	د پښتو لوی ګرامر په فارسي		چاپیرې
20	د پښتو او سانسګریت لغوی نزدیوالی رساله	1326	په کابل کالنۍ کښې چاپ شوې ده
21	د پښتو ننني لیکوال	1319	په کابل کلنۍ کښې چاپ شوې ده
22	د جلال الدین رومي تذکره – ترجمه	1318	په اتحاد مشرقی کې نشر شوې ده
23	افغانها و آزادې هند – په پښتو او فارسی	1327	

د ليکوال د دې کتاب له چاپ څخه وروسته د نورو آثارو فهرست

شماره	د کتاب ب نوم	کال ه.ش	چاپ يا ناچاپ
24	د خوشحال خان بازنامه	1332	چاپ
25	د معارف د دريم ټولګي دينيات		څو ځله چاپ
26	د معارف د دويم ټولګي پښتو قرائت		څو ځله چاپ
27	د معارف د دولسم ټولګي پښتو	1345	څو ځله چاپ
28	د معارف د پنځم ټولګي پښتو قرائت		څو ځله چاپ
29	د پښتو قصې	1331	چاپ
30	د پښتنو مجاهدې	1330	چاپ
31	د پښتنو مجاهدې	1331	چاپ
32	پښتون يار	1331	چاپ
33	د پښتو مصدرونو لارښود	1344	چاپ
34	د هند سفر	1334	چاپ
35	د ژوند سندره	1330	چاپ
36	د پښتونخوا پېښې	1334	

37	ژبښودنه	1341	چاپ
38	د پښتو عروض	1344	چاپ
39	طب نامه	1344	چاپ
شماره	د کتاب ب نوم	کال هـ.ش	چاپ یا ناچاپ
40	تاریخچه ادب پشتو	1333	چاپ کابل کلنۍ
41	سوري شيرشاه (شيرشاه سوري)	1334	چاپ
42	د فراه پېژندنه	1326	چاپ
43	د علی خان پېژندنه	1336	چاپ
44	د پښتو قلمي نسخې	1347	چاپ
45	د پښتو پېژندنه	1356	چاپ
46	د ا لماتا سفر	1351	چاپ
47	د آریانا دایرۍ المعارف	1356	چاپ
48	د پښتو قلمي نسخو د څېړنې لارښود	1347	چاپ
49	د قطغن سفر	1330	چاپ
50	پښتني لارښود	1365	چاپ
51	روښان ستوری	1366	چاپ
52	نومیالي پوهان او غازیان	1367	چاپ
53	د پښتو تاریخي سیمینار	1366	چاپ
54	د پښتو نثر هېنداره	1342	1372 چاپ
55	نوې څېړنه	1358	چاپ
56	ادبي او تاریخي سمونې	1371	چاپ

57	د پښتو ادبي مکتبونه	1368	چاپ
58	ادبي لیکونه	1373	چاپ
59	د مهتمم ژوند	1367	چاپ
60	د ننګرهار نداره	(1328)	چاپ 1374
61	لرغونۍ پښتو	1373	چاپ

شماره	د کتاب ب نوم	کال هـ.ش	چاپ یا ناچاپ
62	د ژوند پلوشې	1374	چاپ
63	نومیالي شاعران	1370	چاپ
64	خوږې وږمې	1376	چاپ
65	د ښکلا وږمه	1376	چاپ
66	د ژوند پلوشې دویم ټوک	1360	ناچاپ
67	په هند کې پښتو کتابونه	1359 1360	
68	خپلواك ژوند	1360	
69	نړۍ وال کانفرانسونه	1360	
70	د شوروي سفر	1336	چاپ
71	د مصر سفر	1337	چاپ
72	زما ژوند او هلې ځلې	1374	ناچاپ
73	نوې کتنه		ناچاپ
74	کره کتنه (تاریخي چارې)		ناچاپ
75	د هېواد نندارې	1358	
76	د زلمو وظیفې		
77	د ښځینو د ژوند پېښې	1377	ناچاپ
78	د پوهاند ښځینو مرکې	1377	ناچاپ
79	د بدخشان نندارە		چاپ
80	د الینګار او الیشنګ نندارە		چاپ
81	د خوست لیدنه		چاپ
82	د عشق آباد سفر		چاپ

83	انوك اردن		چاپ
شماره	د کتاب ب نوم	کال هـ.ش	چاپ یا ناچاپ
84	نوی ژوند	1330	چاپ
85	د پښتونستان واقعات (پښې)	1330	چاپ
86	د پښتو ادبياتو تاريخ	1343	چاپ 1346
87	پياوړي شاعران	1372	چاپ
88	وزم پوهنه		
89	پښتو ګرامر اول جز	1327	چاپ
90	پښتو ګرامر دويم جز	1370	چاپ
91	پښتو ګرامر اول او دويم جز (ژباړن هاشمي)	1372	چاپ
92	د اشعارو ډولونه	1374	چاپ
93	د جلال آباد تګ راتګ	1365	چاپ